

Jaana Mäki-Paavola ja Sari Uusitalo

”Päivänsäde vai Menninkäinen?”

Temperamenttikoulutus

Opinnäytetyö

Kevät 2012

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Koulutusohjelma: Sosiaaliala

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Jaana Mäki-Paavola ja Sari Uusitalo

Työn nimi: Päivänsäde vai Menninkäinen? Temperamenttikoulutus

Ohjaaja: Kerttu Veikkola

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 57

Liitteiden lukumäärä: 3

Opinnäytetyömme on luonteeltaan toiminnallinen. Toteutimme temperamenttikoulutuksen tammikuussa 2012 Isojoen Nurmennukan päiväkodissa. Tavoitteenamme on kehittää päivähoiton henkilökunnan valmiuksia tunnistaa ja kohdata lapsen eri temperamentteja sekä kehittää toimintaa sen avulla yhä lapsilähtöisemmäksi.

Tutustuimme itse temperamenttiin lähdemateriaalin avulla ja laadimme siitä ytimekkään teoriapaketin. Nurmennukan päiväkodissa pidetyn ideariihen pohjalta laadimme temperamenttikoulutuksen rungon. Koulutus oli kaksiosainen ja koostui teoriaosuudesta sekä dialogista Learning Café -menetelmästä. Osallistujat saivat annetun temperamenttiesimerkin pohjalta pienissä pöytäryhmissä tuottaa, jakaa ja ideoida uutta tietoa. Hyödynsimme opinnäytetyössämme Learning Café -menetelmässä tuotettuja pöytämuistiinpanoja.

Opinnäytetyössämme tulee esiin, miten varhaiskasvattajat tunnistivat erilaisia temperamenttipiirteitä ja -tyyppejä. Nurmennukan päiväkodin kasvattajilla on käytössä theraplay-vuorovaikutusleikki, omahoitajuus ja pienryhmätoiminta työmenetelminä, jotka osaltaan tukevat temperamentin huomioimista.

Koulutus herätti osallistujissa runsaasti ammatillista keskustelua. Kasvattajien tiedostaessa lapsen luonnollisen erilaisuuden, jonka taustalla on synnynnäinen temperamentti, he alkavat luonnostaan toimia sensitiivisesti ja tukevat lasta hänen yksilöllisessä kehityksessään. Näin lapsen sosiaaliset taidot karttuvat ja hänen itsetuntonsa voi rakentua terveelle pohjalle. Varhaiskasvattajan tärkeänä tehtävänä voidaan pitää mukautumista lapsen temperamenttiin.

Avainsanat: temperamentti, persoonallisuus, varhaiskasvatus, kiintymyssuhdeteoria, Learning Café, omahoitajuus, sensitiivisyys

Thesis abstract

Faculty: Seinäjoki University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Work

Degree Programme: School of Health Care and Social Work, Bachelor of Social Work (AMK)

Author(s): Jaana Mäki-Paavola and Sari Uusitalo

Title of thesis: A Ray of Sun or a Forest Fairy? Temperament Education

Supervisor(s): Kerttu Veikkola

Year: 2012

Pages: 57

Appendices: 3

Ours is a functional graduate thesis. We implemented our temperament education in the Nurmennukka day nursery in Isojoki in January 2012. It is our aim to develop the day care personnel's ability and preparedness to recognize and encounter children's different temperaments as well as to make activities more child-oriented.

We familiarized ourselves with temperaments by using source material and composed a pithy theoretical package thereof. On the basis of a brainstorming session held in Nurmennukka we devised an outline of temperament education. The education consisted of two parts: a theoretical part and Learning Cafe, a dialogical method. The participants were allowed to produce and distribute new information and to think up ideas. They were given a temperament example and were seated at tables in small groups. In our thesis, we used the table notes produced by the method Learning Cafe.

Our thesis showed how early childhood educators recognized various features and types of temperament. The educators in the Nurmennukka day nursery have at their disposal an interactive game called Theraplay, personal nurses and small group activity working methods which partly help pay attention to temperaments.

In the participants, the education evoked a lot of occupational discussion. When educators recognize a child's natural difference with an inborn temperament behind it, they naturally start to function sensitively and to support the child's individual development. Thus, his/her social skills develop, and his/her self-esteem can have a sound basis. An early childhood educator's important task consists in adapting to the temperament of a child.

Keywords: temperament, personality, early childhood education, theory of attachment relationship, Learning Cafe, personal nurses, sensitivity

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract.....	3
1 JOHDANTO	5
2 LAPSEN TEMPERAMENTTI	7
2.1 Persoonallisuuden kerrostalo	7
2.2 Temperamentti on pysyvä tapa toimia.....	8
2.3 Ympäristön vaikutus temperamenttiin	8
3 AINUTLAATUINEN LAPSI – TEMPERAMENTIN LUOMUS.....	11
3.1 Helppo temperamentti	11
3.2 Vaikea temperamentti.....	12
3.3 Hitaasti lämpenevä temperamentti	13
4 TEMPERAMENTTIPIIRTEET	15
5 VARHAISKASVATUS JA TEMPERAMENTIN HUOMIOIMINEN.....	19
5.1 Lapsilähtöisyyden toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	19
5.2 Temperamentti ja yksilöllisyys	20
5.3 Temperamentin huomioiminen suojaa lasta stressiltä.....	22
6 KIINTYMYSSUHTEEN TUKEMINEN NURMENNUKAN PÄIVÄKODISSA	24
6.1 Kiintymyssuhde – lapsen kehityksen jalusta.....	24
6.2 Theraplay-vuorovaikutusleikki	25
6.3 Omahoitajuus työmenetelmänä.....	26
7 ISOJOEN NURMENNUKAN PÄIVÄKOTI	28
8 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ.....	29
9 TEMPERAMENTTIKOULUTUSPÄIVÄ	31
9.1 Koulutuksen tavoite	31
9.2 Koulutuksen suunnitteluvaihe.....	31
9.3 Koulutuksen toteutus	32
10 TEMPERAMENTTIKOULUTUSPÄIVÄN ANTI.....	35
11 ARVIOINTI	42
11.1 Luotettavuus ja pätevyys	42
11.2 Eettiset kysymykset.....	43
11.3 Koulutuksen arviointi ja palaute	43
11.4 Oma ammatillinen kasvumme	45
12 POHDINTA	47
LÄHTEET	50
LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Päiväkodin arjessa kohtaamme päivittäin temperamentiltaan koko joukon erilaisia lapsia. Mitä temperamentilla oikeastaan tarkoitetaan ja mikä tekee asiasta tärkeän, jopa velvollisuuden? Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tehtävänä olisi huomioda, ettei kaikilla lapsilla ole automaattisesti edellytyksiä kasvaa reippaiksi ja sosiaalisiksi menestyjiksi. Arkikielessä puhumme usein haastavista lapsista, joilla tarkoitamme esimerkiksi vilkasta ja runsaseleistä lasta. Temperamentti on kuitenkin jokaisella lapsella. Jokainen äiti, jolla on useampi kuin yksi lapsi, tietää varsin hyvin, että sisarukset ovat jo vauvaikäisinä erilaisia. Perimme geeneissämme joukon erilaisia taipumuksia, joiden mukaan reagoimme asioihin ja ympäristöömme. Temperamentti näkyy tyylissämme toimia.

Toiminnallisen opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, tunnistetaanko varhaiskasvatuksessa erilaisia temperamenttityyppejä ja -piirteitä. Mielenkiintomme kohteena ovat lisäksi kasvattajien käytössä olevat temperamenttia mahdollisesti tukevat eri työmenetelmät sekä se, onko kasvattajilla luontaista herkkyyttä lukea eri temperamenttityyppisten lasten tunnetiloja. Sekä mieltäväkö he oman velvollisuutensa solmia lapseen vuorovaikutussuhteen, joka tukee lapsen kiintymyssuhdetta. Halusimmekin lisätä varhaiskasvatuksessa työskentelevien ammattilaisten temperamenttitietoisuutta, joten temperamenttikoulutus oli luonteva tapa kartuttaa ammattikasvattajien tietämystä lapsen peruskäyttäytymisen tuntemuksesta. Aiheesta ei ole aikaisemmin ollut tarjolla varhaiskasvatuksen henkilökunnalle koulutuksia.

Temperamenttien tunnistaminen luo kasvattajille mahdollisuuden tukea lasta hänen kasvaessaan ainutlaatuisesti yksilöksi. Temperamenttikoulutuksemme tarkoituksena on vahvistaa tietoisuutta siitä, miten kohdata erilaisia temperamentteja. Olemme molemmat työskennelleet vuosia varhaiskasvatuksen parissa ja havainneet, että temperamenttien huomioiminen ja niihin vastaaminen on puutteellista. Sen sijaan yhteiskunnassamme on tällä hetkellä tarvetta tehdä liiankin helposti erilaisia diagnooseja, esimerkiksi moni levottomasti käyttäytyvä vilkas lapsi saa

diagnoosikseen ADHD (attention deficit hyperactivity disorder). Levottomuuden ja oppimisvaikeuksien taustalta löytyy kuitenkin monia eri syitä, joista yksi on juuri temperamentti. Jos jätämme lapsen temperamentin huomioimatta, negatiiviset vaikutukset lapsen kehitykseen ovat väistämättömiä.

Temperamenttiin tutustuminen herättääkin kysymyksen, voisiko osalle lapsista saada apua jo ympäristöä tai sen odotuksia muuttamalla ja kiinnittämällä huomiota lasten kanssa työskentelevien toimintatapoihin: esimerkiksi kehittämällä omahoitajuutta siten, että lapsen hoiva ja kiintymys nostetaan ansaitsemalleen tasolle. John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria tulisi nostaa ammatilliseen keskusteluun, jotta uskallettaisiin pohtia yhden aikuisen ja lapsen välistä tärkeää tunnesidettä päivähoitoryhmässä. Kiintymyssuhteen luomista tulisi pitää koko omahoitajuusmenetelmän tavoitteena. Näin varhaiskasvattajat pystyisivät sensitiivisesti tiedostamaan lapsen temperamentin ja kykenisivät vastaamaan siihen niin, että lapsi saisi mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä ainutlaatuiseksi persoonaksi turvallisessa ympäristössä – sillä juuri temperamentti luo meistä jokaisesta mielenkiintoisen yksilön.

Temperamenttia ovat tutkineet monet eri tutkijat, joiden näkemykset eroavat hieman toisistaan esimerkiksi temperamenttipiirteiden määrän ja nimeämisen mukaan. Opinnäytetyössämme tarkastelemme temperamenttipiirteitä newyorkilaisten tutkijoiden Alexander Thomaksen ja Stella Chessin mukaan. Heitä pidetään lasten temperamenttitutkimuksen uranuurtajina. Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen on merkittävin suomalainen temperamenttitutkija. Tästä syystä hänen teoksensa ovat kattavasti esillä opinnäytetyössämme.

2 LAPSEN TEMPERAMENTTI

Oma kiinnostuksemme temperamenttia kohtaan lähti siitä ajatuksesta, että jokainen lapsi on jo pienestä pitäen erilainen, oma kehittyvä persoonansa. Jokaiseen lapseen tulee suhtautua eri tavalla. Omakohtaiset kokemukset perheidemme lapsista ovat auttaneet meitä ymmärtämään synnynnäisen yksilöllisyyden. Tätä tietämystä olemme voineet hyödyntää myös työssämme varhaiskasvatuksessa. Valitettavasti päivähoidon arjessa eri temperamentit jäävät huomioimatta, vaikka yksilöllisyyttä korostetaankin lapsen päivittäisessä kohtaamisessa. Seuraavissa luvuissa selvitämme, miten temperamentti muovaa lapsen persoonallisuuden kehittymistä ja miten ympäristö vaikuttaa temperamenttiin.

2.1 Persoonallisuuden kerrostalo

Persoonallisuustutkimuksen uranuurtaja Liisa Keltikangas-Järvinen (2010, 29) kuvaa ihmisen persoonaa eräänlaisena kerrostalona, jonka kellarina toimii sikiöaika. Sikiöajan olosuhteet ja perinnöllisyys antavat lähtökohdan ihmisen kehitykselle. Temperamentti on osittain perinnöllistä, geneettisesti määräytyvää. Nykyään kuitenkin tiedetään, että raskausajan olosuhteet muokkaavat sikiön aivojen kehitystä, kuten autonomista hermostoa ja välittäjäaineiden muodostumista. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan temperamentin biologiseen pohjaan voivat voimallisesti vaikuttaa myös varhaisten vuosien hoivakokemukset.

Talon pohjakerroksena Keltikangas-Järvinen (2010, 29–30) näkee temperamentin, joka toimii persoonallisuuden pohjana ja biologisena kivijalkana. Temperamentti voidaan määritellä synnynnäiseksi taipumukseksi, joka vaikuttaa siihen, minkälaiset ärsykkeet ympäristössä herättävät mielenkiintoa ja mitkä ihminen ohittaa reagoimatta. Reagoititavassa ja voimakkuudessa on yksilöllisiä eroja. Näemme yksilöllisesti erilaiset asiat palkitsevina ja toisenlaiset asiat taas rankaisuuksina. Varsinaisen asuinkerroksen muodostaa persoonallisuus, jonka avulla ihminen ohjaa elämänsä eli toimii, päättää asioita ja tekee tietoisia ratkaisuja. Toimintatyyli eli temperamentti ja tapa reagoida asioihin kertovat vastauksen kysymykseen, kuinka ihminen tekee sen, mitä tekee (Keltikangas-Järvinen 2009, 12).

2.2 Temperamentti on pysyvä tapa toimia

Psykologi Tony Dunderfeltin (1998, 21) käsityksen mukaan temperamentit näkyvät ja vaikuttavat selvimminkin juuri lapsuudessa. Aikuistuuessaan ihminen ikään kuin pukee päällensä perheeltään, lähiympäristöstään ja kulttuuristaan saamiaan vaikutteita. Temperamentti jää näin ollen persoonallisuuden tiedostamattomiin kerroksiin, vaimennettuna ja monin tavoin muokkautuneena. Itselle luontevat temperamenttipiirteet näyttäytyvät kuitenkin usein erilaisissa vuorovaikutustilanteissa sekä erityisesti kiireisissä ja yllättävissä tilanteissa. Tällöin ulkoiset ja opitut käyttäytymismallit murentuvat ja tilalle nousee yllätyksellisesti temperamenttipiirre, jonka mukaan itsepintaisesti toimimme. Reagoimme spontaanisti omalla tavallamme pitäen kiinni tutusta, ”ainoasta oikeasta” tavasta toimia. Viljamaan (2010, 18–19) mukaan temperamenttia voidaan kuvata yksilön tavaramerkiksi, joka kertoo sen, millä vauhdilla ja tyylillä ihminen toimii. Se ei kuitenkaan kerro mitään ihmisen lahjakkuudesta tai älykkyydestä.

Raina (2007, 9–10) korostaa, että jokaisella lapsella tulisi olla oikeus omaan temperamenttiinsä. Ympäröivä kulttuuri ja sen arvot kuitenkin vaikuttavat esimerkiksi siihen, koetaanko jokin temperamenttipiirre hyväksi vai huonoksi. Suomessa lapsista pyritään kasvattamaan sosiaalisia, reippaita ja itsenäisiä. Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan välttämättä ole tähän samanlaisia edellytyksiä. Vallitsevassa arvomaailmassa ujut, arat ja hiljaiset lapset jäävät helposti muiden varjoon. Keltikangas-Järvinen (2006, 37) korostaa, ettei temperamenttipiirteitä voi määritellä hyviksi, huonoiksi, positiivisiksi tai negatiivisiksi, koska tilanne määrää aina temperamenttipiirteen merkityksen.

2.3 Ympäristön vaikutus temperamenttiin

Yhdysvaltalaiset tutkijat Stella Chess ja Alexander Thomas aloittivat temperamenttitutkimukset 1950-luvulla, ja heitä pidetäänkin lasten temperamenttitutkimuksen uranuurtajina. Teorian lähtökohtana on, että ympäristön odotukset ja vaatimukset, jotka eivät sovi yhteen lapsen synnynnäisten ominaisuuksien kanssa, aiheuttavat lapsessa stressiä ja ahdistusta. Nämä lähtökohdat aiheuttavat puolestaan sopeutumishäiriöitä. Chess ja Thomas ymmärsivät, että lapsen sopeutumisongelmat eivät aina olleet vanhempien ja kodin syy, vaan lapsella itsellään saattoi olla sel-

laisia piirteitä, jotka eivät vastanneet ympäristön odotuksia. Erityispiirteet saattoivat yhtä hyvin olla negatiivisia tai positiivisia. Pian he huomasivat, ettei kysymys ole vain lapsen reagoinnista vaan jatkuvasta vuorovaikutuksesta lapsen ja ympäristön välillä. Vuorovaikutuksessa myös ympäristö reagoi lapseen, joten lapsi itse vaikuttaa siihen kasvatukseen, jota hän saa. Lapsen käytös herättää kasvattajassa erilaisia tunteita sekä negatiivisia tai positiivisia reaktioita, kuten halun kannustaa tai rajoittaa lapsen tekemisiä. Kasvatuksen kautta pyrimme samanlaisuuteen, mutta temperamentti varmistaa, että ihminen reagoi kasvatukseen aina yksilöllisellä tavalla, ja näin yksilölliset erot meissä säilyvät. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 33–47; 2010, 30–31.)

Goodness of fit. Thomas ja Chess kehittivät käsitteen *goodness of fit*, jolla he tarkoittavat juuri temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen yhteensopivuutta. Kun vuorovaikutus toimii hyvin, ovat ympäristön odotukset ja ominaisuudet sopuossuinnussa lapsen kykyjen, motivaation ja temperamentin kanssa. (Linnilä, 2006, 44.) Lyytinen, Eklund ja Laakso (2003, 57) viittaavat samaan käsitteeseen ja kuvailevat lapsen temperamentin ja vanhemman käyttäytymistyylin keskinäisen yhteensopivuuden olevan yksi hyvin tärkeä kehitystä säätelevä tekijä. Keltikangas-Järvinen (2009b, 67) toteaa Thomasin ja Chessin havainneen jo varhain, että lapsen niin kutsuttu vaikea temperamentti, joka muodostuu esimerkiksi korkeasta aktiivisuudesta, matalasta sopeutumisesta ja reaktiokynnyksestä, ärtyvyydestä, korkeasta intensiteetistä ja sinnikkyyydestä, ennustaa tulevia käytösongelmia viimeistään kouluiässä. Vaikutus ei kuitenkaan ole suora, vaan vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus vaikuttaa käyttäytymisongelmien määrään ja vakavuuteen.

Keiski-Salosen, Keskisen ja Keskisen (2005, 98) mukaan Lloyd (ks. 1986) on todennut, että somaattisia oireita ilmenee niillä lapsilla, jotka eivät osaa, uskalla tai pysty ilmaisemaan stressiään verbaalisesti. Chessin ja Thomasin (ks. 1984, 21) mukaan aiheesta ”Arka lapsi päiväkodin vertaisryhmässä” väitellyt Pirkko Niiranen (1995, 106) tarkoittaa, ettei *goodness-of-fit* tilanteella tarkoiteta sellaista tilaa, jossa lapsen elämästä puuttuisivat kokonaan stressi ja konfliktit. Nämä asiat kuuluvat lapsen kehitykseen hänen kohdatessaan uusia haasteita ja odotuksia. Haasteet tulee kuitenkin olla sopuossuinnussa lapsen kehittyvien kykyjen kanssa.

Poorness-of-fit. Tilannetta, jossa ympäristön odotukset ja lapsen temperamentti soveltuvat huonosti yhteen, kuvataan termillä *poorness-of-fit*. Tätä voidaan kutsua myös stressiksi. Mikäli lapsen temperamentin ja ympäristön yhteensopivuus on jatkuvasti huono, se johtaa ongelmiin lapsen kehityksessä. On kuitenkin muistettava, että ympäristön vaatimusten ja temperamentin yhteensopivuus voi vaihdella jopa saman päivän aikana. Tähän vaikuttavat sekä yhteiskunnan että tilanteiden nopeat muutokset. (Keltikangas-Järvinen 2006, 38–39.)

Kasvatuksella on merkittävä vaikutus siihen, millainen persoonallisuus lapselle aikanaan kehittyy, hänen temperamentistaan huolimatta. Kasvatuksen tehtävä ei kuitenkaan ole muuttaa temperamenttia, vaan ohjata lapsen käytöstä. Kasvatuksella voidaan joko tukea tai heikentää esimerkiksi temperamenttipiirteiden ääritai-pumuksia. (Vilén 2009, 2.) Temperamenttitutkimuksen uranuurtaja Stella Chess (1968) painottaa, että lapsen temperamentti vaikuttaa merkittävästi siihen tapaan, jolla kasvattaja on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa (Chess, [Viitattu 16.4.2012]). Tämä näkyy arjessa siten, että kasvattaja lähestyy täysin eri lailla helppotemperamenttista kuin hitaasti lämpenevää, vetäytyvää lasta.

3 AINUTLAATUINEN LAPSI – TEMPERAMENTIN LUOMUS

Jokainen vauva on jo syntyessään erilainen. Hänellä on oma tutustumisen arvoinen ja joskus yllättäväkin persoonallisuutensa. Vauva voi olla esimerkiksi rytmitön, tasarytminen, vaisu tai ärtyvä. Hän voi pelästyä helposti uutta ja yllättävää asiaa. Toinen vauva taas kaipaa elämäänsä vaihtelua ja kokee tylsistyvänsä helposti, jos elämästä ei löydy aktiivisuutta. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 86.)

Thomas ja Chess (1977) löysivät tutkimastaan lapsijoukosta kolme erilaista temperamenttityyppiä, jotka näkyvät selvästi vauvaikäisillä. He puhuvat vaikeista, helppoista ja hitaasti lämpenevistä lapsista. Thomasin ja Chessin tarkoituksena ei kuitenkaan ole luokitella vaan korostaa lapsen luonnollista erilaisuutta yksilöllisine tarpeineen, joita jokainen lapsi ilmaisee hieman eri tavalla. (Krongvist & Pulkkinen 2007, 69–70.) Keltikangas-Järvinen (2009a, 67) huomauttaakin, ettei kaikkia lapsia voida sijoittaa näihin edellä mainittuihin kolmeen temperamenttiluokkaan. Sen sijaan heitä voidaan kuvailla paremmin yksittäisten piirteiden avulla, ja näin ollen he sijoittuvat pikemminkin eri temperamenttiluokkien välimaastoon. Tässä luvussa käymme läpi temperamentin kolme päätyyppiä: helpon, vaikean ja hitaasti lämpenevän temperamentin.

3.1 Helppo temperamentti

Helppoja lapsia luonnehtivat usein säännöllinen päivärytmi ja myönteinen suhtautuminen uusiin asioihin. Hyväntuulisuus näkyy vallitsevana mielialana. (Niiranen 1995, 105.) Keltikangas-Järvinen (2009a, 154) toteaa, että tällainen lapsi on kaikkien vanhempien toive. Vanhemmat pitävät helposti näitä piirteitä oman kasvatus-työnsä saavutuksina. On kuitenkin muistettava, että lasta, jolla on helppo temperamentti, on myös ohjattava ja tuettava. Vanhemmat pääsevät näihin päämääriin melko vaivattomasti. Keiski-Salonen, Keskinen ja Keskinen (2005, 97) kuvaavat lasta, jolla on helppo temperamentti siten, että hän lähestyy uusia ihmisiä mielellään ja sopeutuu uusiin tilanteisiin. Hän on ryhmässä suosittu ja saa osakseen paljon positiivista palautetta. Tämän vuoksi hänen sosiaaliset taitonsa kehittyvät jatkuvasti.

Keltikangas-Järvinen (2009a, 155) huomauttaa, että myös helppo temperamentti saattaa johtaa siihen, että lapsesta tulee vaativa. Hän pyytää harvoin, mutta pyytäessään saa, mitä haluaa. Päiväkodissa tai koulussa hän voi joutua ensi kerran kokemaan, ettei hän voikaan tehdä, mitä haluaa. Jos lapsi oppii ja sopeutuu kahteen erilaiseen käytökseen, ei ongelmia synny. Toisaalta jos lapsi ei opi sopeuttamaan käytöstään tilanteiden mukaisesti, ristiriitatilanteet ovat valmiina.

3.2 Vaikea temperamentti

Vaikean temperamentin omaavat lapset ovat usein päivärytmiltään epäsäännöllisiä. He suhtautuvat kielteisesti uusiin asioihin, ja uudet muutokset vaativat aikaa. Reagoinnit ovat voimakkaita, ja he ovat usein huonolla tuulella. (Niiranen 1995, 106.) Keltikangas-Järvinen (2009a, 157–158) huomauttaa, että länsimainen kulttuuri odottaa lapselta sopeutuvaa käytöstä. Aikuiset määrittelevät tämän temperamentin hankalaksi, mutta lapsi itse ei kuitenkaan koe tätä vaikeammaksi kuin muutkaan temperamenttityypit. Länsimaisessa yhteiskunnassa vaikea temperamentti nähdään yleensä negatiivisena ominaisuutena; toisaalta monissa muissa kulttuureissa piirrettä pidetään hyväksyttävänä, jopa tavoiteltavana.

Vanhemmat saattavat kokea syyllisyyden tunteita lapsen temperamentista sekä siitä, että ristiriitatilanteita syntyy usein. Vanhempien ahdistus ja syyllisyys saattavat johtaa siihen, että lapselle annetaan periksi lähes kaikessa, konfliktien välttämiseksi. Lapsi oppii pian, että käyttäytyessään tarpeeksi hankalasti tietyissä tilanteissa, hän saa aina haluamansa. Lapsesta kasvaa nopeasti pikku tyranni. Tällaista lasta ei kuitenkaan voi kasvattaa liian tiukalla kurilla tai jäykillä rajoilla. Sen sijaan määrätietoisuus ja johdonmukaisuus toimivat parhaiten. Eräässä tutkimuksessa onkin todettu, että vaikean temperamenttityypin lapset kehittyivät muita älykkäämmiksi, jos he kasvoivat sosiaaliselta taustaltaan niin sanotuissa hyvissä perheissä ja saivat osakseen paljon huomiota sekä vuorovaikutusta. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 161–162.)

3.3 Hitaasti lämpenevä temperamentti

Kun lapsi on hiljainen, vetäytyvä ja hidas sopeutumaan sosiaalsiin tilanteisiin, voivat vanhemmat ja kasvattajat tulkita tilanteen johtuvan perusluottamuksen ja itsetunnon puutteesta. Lasta voidaan pitää ahdistuneena tai hänellä voidaan ajatella olevan muita psyykkisiä häiriöitä. Vanhempien ja kasvattajien ei tulisi painostaa lasta sopeutumaan uusiin, lapselle haastaviin tilanteisiin nopeammin, kuin se on hänelle mahdollista. (Keltikangas-Järvinen, 2009a, 163.) Päivähoidon aloitusvaiheessa tulisikin huomioida riittävän pitkä tutustumisaika, kun on kyse alle kolmevuotiaista lapsista. Kokemuksemme mukaan henkilökunnan tulisi antaa selkeä viesti siitä, että äidin tai isän mukanaolo on toivottavaa usean päivän ajan. Lasta seuraamalla ja vanhempia haastatteleamalla voimme tutustua lapsen temperamentti-tyyppiteisiin, ja näin voimme ottaa huomioon lapsen yksilöllisyyden.

Usein kuitenkin vanhempien läsnäolo päiväkodissa saatetaan tuntea turhaksi ja kiusalliseksi. Vanhemmat saattavat toisaalta olla kiireisiä ja luottaa liian sokeasti kasvattajan ammattitaitoon. Lapsi saattaa näyttää viihtyvän uudessa paikassa aluksi hyvin, mutta vaikeudet ilmenevät myöhemmin. Keltikangas-Järvinen (2009a, 165) muistuttaa, että toimiessamme vastoin lapsen omaa valmiutta lisäämme lapsen ahdistusta, joka saattaa yleistyä tunteeksi elämän hallinnan puuttumisesta.

Lapsen pelkoa ja tunteita ei tulisi aliarvioida, sillä tunteiden mitätöimisellä ei päästä toivottuun lopputulokseen. Lapsen alistaminen väkisin pelottavalle asialle saa aikaan traumaattisia kokemuksia. Pelot rekisteröityvät lapsen aivoihin ja voivat nostaa myöhemminkin elämässä pintaan samankaltaisen tunnekokemuksen. (Raina 2007, 11.) Satri (2011, 22–23) korostaa myös, että herkän lapsen tulisi antaa seurata uusia tilanteita ensin sivusta, koska lapsi haluaa varmistaa, että tilanne on turvallinen. Lapsen itsetunto vahvistuu onnistumisen kokemuksista, kun hän saa edetä asiassa askel askeleelta. Herkkä lapsi pyrkii sopeutumaan ympäristöönsä kaikissa tilanteissa, kuitenkin päiväkodissa syntyvät kilpailutilanteet aiheuttavat lapselle helposti kuormittumista ja stressiä. Kiintymyssuhteen muodostuminen kasvattajaan on hitaasti lämpenevälle lapselle äärimmäisen tärkeää.

Olemme edellä kuvanneet kolme erilaista temperamenttityyppiä: helpon, vaikean ja hitaasti lämpenevän temperamentin. Nämä eivät kuitenkaan näyttäydy lapsessa sellaisenaan. Tullakseen omaksi persoonakseen lasta muokkaavat erilaiset temperamenttipiirteet. Ne ikään kuin ”maustavat” temperamentin ja luovat lapsesta yksilön. Seuraavassa luvussa esittelemme yhdeksän erilaista temperamenttipiirretä, jotka Keltikangas-Järvinen määrittelee Thomasin ja Chessin mukaan.

4 TEMPERAMENTTIPIIRTEET

Temperamenttitutkimuksen uranuurtajat Thomas ja Chess jakavat temperamentti-teoriassaan lasten käyttäytymistyylin yhdeksään temperamenttipiirteeseen, jotka löytyvät myös aikuisilta. Temperamenttipiirteitä kuvataan asteikolla matala–korkea. Temperamenttipiirteet ovat melko pysyviä läpi koko elämänkaaremmen ajan. Rauhallisesta ja tyynestä lapsesta, joka suhtautuu uusiin asioihin varauksellisesti, ei yleensä kasva aikuista, joka innostuisi ja nauttisi yllätyksistä ja viettäisi mielellään iltaa tuntemattomien ihmisten seurassa. Toisaalta taas pieni elohopea, joka innostuu jokaisesta uudesta asiasta, ei muutu aikuisenakaan päinvastaiseksi. Temperamentin ilmiasu tosin muuttuu iän mukana. Biologinen ja psyykinen kypsyminen sekä kulttuurin ja ympäristön odotukset muokkaavat ihmisen tapaa ilmaista omaa temperamenttiaan, vaikka pohjalla oleva temperamentti ei sinällään muuttuisikaan. Toiset tutkijat ovat sitä mieltä, että vain pikkulasten kohdalla voidaan puhua varsinaisista temperamenttipiirteistä, koska temperamenttipiirteitä ovat myöhemmin muokanneet paljolti ympäristön odotukset. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 43–44.) Kuvaamme seuraavaksi nämä erilaiset piirteet Keltikangas-Järvisen (2009a) mukaan.

Aktiivisuus. Aktiivisuudella tarkoitetaan lapsen motorista aktiivisuutta. Hänet on helppo saada innostumaan kaikesta uudesta. Aktiivinen lapsi oppii parhaiten itse tekemällä, ei niinkään muita seuraamalla tai lukemalla. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 48.) Esimerkki tällaisesta tapauksesta on kolmevuotias lapsi, joka ei malta pysyä missään tilanteessa paikallaan vaan kiemurtelee ja touhuu kaikkia muutia, vaikka olisi keskittyttävä pukemiseen. Päiväunitilanteissa unta vastaan on taisteltava kaikin keinoin, vaikka uni painaa väkisin silmiä kiinni. Lapsi vaatii paljon aikuisen huomiota ja hänen suunsa käy alati. Keltikangas-Järvinen (2006, 81–84) tuo esiin, että aktiivisuus voi viimeistään kouluikäiselle lapselle koitua haitaksi, koska hänen on vaikea pysyä pitkään paikallaan. Matalan aktiivisuuden omaava lapsi taas haluaa tehdä asiat omassa tahdissaan ja ahdistuu vaatimuksista, joissa hoputetaan nopeaan suoriutumiseen. Yhteiskunnassamme on nähtävissä ristiriita, jos odotetaan aktiivisuutta sellaisissa yhteyksissä, joissa tulisi antaa sijaa luovuuden perustuville innovaatioille.

Rytmisyys. Rytmisyydellä tarkoitetaan biologisten toimintojen säännöllisyyttä. Joillakin vauvaikäisillä lapsilla on hyvinkin säännölliset rytmit, milloin he syövät ja miten pitkään nukkuvat. Toisen unirytmia ei taasen voi ennustaa ollenkaan. Aikuisilla sama piirre näkyy sisäisen kellon tarkkuutena ja esimerkiksi aamu- tai iltanuutena. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 50.)

Lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa. Lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa tarkoittaa yksilöllistä spontaania alkureaktiota sellaisissa tilanteissa, joihin liittyy jotakin uutta ja aiemmin kokemattomaa. Reaktio ilmenee lapsen kohdatessa vieraita ihmisiä, uusia leluja tai uusia ruokia. Lapset voivat olla heti valmiita tekemään tuttavuutta vieraankin ihmisen kanssa, vastailevat mielellään vieraiden kysymyksiin ja suhtautuvat heihin positiivisesti. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 51.) Päiväkodin vuorohoitoryhmässä olevat lapset, vauvaikäisetkin, saattavat päivänsä aikana kohdata monia aikuisia, jotka eivät ole lapselle entuudestaan kovinkaan tuttuja. Ujolle ja vetäytyvälle lapselle nämä tilanteet eivät ole helppoja. Keltikangas-Järvinen (2006, 113) lisääkin, että lasta voidaan pitää arkana, mutta todellisuudessa kyse on vain alkureaktiosta tuntemattomaan. Tottuessaan uuteen tilanteeseen ja ollessaan tuttujen seurassa, hän voi olla hyvinkin sosiaalinen ja puhelias.

Sopeutuminen. Sopeutuminen kertoo siitä, miten nopeasti lapsi alkureaktion jälkeen mukautuu uusiin tilanteisiin ja hänen käytöksensä muuttuu toivottuun suuntaan. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 54.) Sopeutuvat lapset ovat kaikessa joustavia ja siksi kasvattajan on helppo nähdä tämä positiivisena piirteenä. Lapselle itselleen korkea sopeutuvuus voi tuottaa suuressa ryhmässä tilanteen, jossa lasta ei huomioida, koska hänen mielipiteitään ja tarpeitaan ei tarvitse erityisesti ottaa huomioon. Lapset, joilla on matala sopeutuvuus, tarvitsevat enemmän aikaa odottamattomiin tapahtumiin ja siirtymävaiheisiin. Asioiden toistuminen samanlaisena tuottaa näille lapsille erityistä turvallisuutta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 89.)

Matalan sopeutuvuuden omaavia lapsia voidaan päivähoidossa auttaa siirtymävaiheissa, esimerkiksi kuvien avulla. Jokaista päivän tapahtumaa seurataan kuvista lapsen omalta kuvataululta. Myös leikin keskeyttäminen on monelle katastrofin paikka. Tilannetta voidaan ennakoida kertomalla lapselle ajoissa, milloin leikki tuli-

si lopettaa. Joskus vanhempien ilmaantuminen paikalle ”väärään aikaan” saa lapsessa aikaan melkoisen vastustuksen. Lapsi ei tahdo sopeutua kotiinlähdön ajatukseen kesken parhaan leikin.

Vastauskynnys. Vastauskynnyksellä tarkoitetaan lapsen herkkyyttä reagoida erilaisiin ärsykkeisiin. Vauva voi olla herkkä erilaisille sensorisille ärsykkeille, eli äänille, lämpötilan vaihteluille tai asioille, joita hän kokee ja näkee. Lisäksi vastauskynnys voi tulla esille siinä, miten lapsi havaitsee sosiaalisten kontaktien yhteydessä muiden ihmisten antamia viestejä. Herkkyytensä ansiosta hän aistii nopeasti yleisen ilmapiirin ja hänestä kehittyikin usein sosiaalisesti taitava. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 55–56.) Erityispedagogiikan väitöskirjassaan Maija-Liisa Linnilä (2006, 42–43) kuvaa samaa ilmiötä, käyttäen termiä reagoitukynnys. Lapsi huomaa esimerkiksi kasvattajan tyyliin ja pukeutumisessa tapahtuvat muutokset helposti.

Herkkiä ja sensitiivisiä lapsia häiritsee päiväkodissa suuren ryhmän aikaansaama häly. Virikkeitä saattaa olla liikaa, mikä tekee lapsen lähes toimintakyvyttömäksi. Lapsi saattaa jäädä leikkien ulkopuolelle ja havaitsee pian, ettei hänestä pidetä. Hän voi loukkaantua helposti toisten sanomisista, ja näin ollen hän ei tunnu edes välittävän muiden samanikäisten seurasta.

Reaktioiden intensiivisyys ja voimakkuus. Reaktioiden voimakkuudella kuvataan sitä, miten lapsi ilmaisee tunteensa ja mielialansa. Äänekkäällä lapsella on korkea intensiivisyys: kun lapsi haluaa jotain, se ei jää ympäristöltä huomaamatta. Erilaiset tunnemyrskyt ovat kuuluvia ja näkyviä. (Keltikangas-Järvinen 2009a, 57–58.) Päiväkotiryhmässä lapsi, jolla on korkea intensiivisyys, joutuu helposti usein toistuviin ristiriitaisiin tilanteisiin tovereidensa kanssa. Jos tunteet kuohuvat liiaksi, useat leikkitilanteet päättyvät ikävästi, ja tämä vaikuttaa negatiivisesti lapsen toverisuhteisiin.

Mielialan laatu. Mielialan laatu kuvaa lapsen perusasennetta elämäänsä. Lapset, joiden temperamenttiin perustuva mieliala on positiivinen, vaikuttavat useimmiten olemukseltaan iloisilta ja hyväntuulisilta eivätkä huolestu turhista. Mielialaa pidetään temperamenttipiirteinä, joka toimii muiden piirteiden taustalla tai joka on riip-

puvainen muiden piirteiden tasosta. Tämän johdosta piirre on jätetty pois monista nykyisistä temperamenttipiirteiden listoista. (Keltikangas-Järvinen 2006, 124–126.)

Häirittävyys. Arkikielellä puhumme useimmiten huonosta keskittymiskyvystä, kun tarkoitamme korkeaa häirittävyttä. Lapsi keskeyttää helposti sen, mitä on tekemässä ja siirtyy uuteen asiaan. Lapset, joilla taas on matala häirittävyys, keskittyvät täydellisesti tehtäväänsä, mutta toisaalta jos tekeminen syystä tai toisesta keskeytyy, heidän on vaikea palata tehtäväänsä. Hämmentyessään ja hermostuessaan lapsen voi olla vaikea tasoittua ja rauhoittua. Juuri näiden lasten ohjaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Onkin suurena vaarana, että nämä lapset saattavat saada liian herkästi ADHD-diagnoosin. (Keltikangas-Järvinen 2006, 99–103.)

Tarkkaavaisuuden kesto ja sinnikkyys. Tarkkaavaisuuden keston havainnointia voi seurata vaikkapa lapsen leikkiessä. Lapsen ikä on luonnollisesti huomioitava tarkkaavaisuuden arvioinnissa. Sinnikkäät lapset pitävät palapeleistä ja oppivat ajamaan helposti pyörällä, koska heillä on pitkä pinna eivätkä he luovuta ennen kuin taito on saavutettu. Lisäksi lapset pystyvät leikkimään myös pitkiä aikoja yksin. Sinnikkyys näkyy lapsissa myös jääräpäisyytenä. Temperamenttipiirre voi siis muuttaa muotoaan erittäin toivotusta piirteestä ympäristön rasitukseksi asti. (Keltikangas-Järvinen 2006, 95–97.)

Tutustuminen oman vauvan ja vanhemmankin lapsen temperamenttiin kannattaa. Saattaahan olla, että lapsemme on yksilö, jonka rytmit, sosiaalisuus ja tapa ilmaista tunteita ovat täysin erilaisia kuin muun perheen tavat. Vähintään yhtä mielenkiintoista on löytää omasta päiväkotiryhmästä kaksikymmentä erilaista ja yksilöllisesti temperamenttista lasta. Jokaisesta lapsesta löytyy mielenkiintoinen yhdistelmä erilaisia piirteitä. Temperamenttipiirteet siis ikään kuin värittävät temperamenttiamme.

5 VARHAISKASVATUS JA TEMPERAMENTIN HUOMIOIMINEN

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan alle kouluikäisen lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kokonaisvaltaista kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on tukea ja edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Lapsen arjessa tämä näkyy vuorovaikutuksena niin päivähoidossa kuin myös kotona. Varhaiskasvatuspalveluja tuottavat kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. Sen keskeisimpiä toteuttajia ovat päiväkodit, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. (Happo 2008, 101; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Päivähoidon arjessa kasvattajat kohtaavat yhä enemmän levottomia lapsia, joiden mukanaolo ryhmässä tekee työstä yhä haasteellisempaa. Vaatii ammattitaitoa ja herkkyyttä havainnoida, milloin lapsen vaikeudet ja levottomuus johtuvat vaikeasta temperamentista, milloin kehityksellisestä vaikeudesta, stressistä tai esimerkiksi laiminlyöntien seurauksena syntyneestä turvattomuuden tunteesta. Joidenkin lasten käytös saattaa herättää kasvattajissa negatiivisia tunteita ja ärsyttävyyttä. Kasvattajan tehtävä on mukautua lapsen yksilöllisiin kehitystarpeisiin (Nisula 2010). Koivunen (2009, 23) painottaa, että kasvattajan on erittäin vaikea toisinaan erottaa niin sanotun vaikean temperamentin piirteet ja kehityksellisiin vaikeuksiin liittyvät piirteet toisistaan. Pohdimme tässä luvussa lapsilähtöisyyttä ja sitä, miten lapsen temperamentti tulisi ottaa huomioon varhaiskasvatuksessa, että voisimme vastata paremmin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

5.1 Lapsilähtöisyyden toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Konstruktiivisessa oppimisen pedagogiikassa lapsilähtöisyyttä kuvataan keskeiseksi kasvattajan käytännön toimintaa ohjaavaksi näkökulmaksi. Lapsi nähdään aktiivisena oppijana ja oman oppimisensa subjektina. Aikuisen tulee tukea lapsen oman oppimisprosessin muotoutumista, eikä hänen pidä tarjota lapselle valmiiksi rakennettuja oppimiskokemuksia. Lapsilähtöisyyden perusajatuksena on pyrkiä rakentamaan kasvatuskäytännöt siten, että ne vastaavat lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Kun kasvatustarpeiden tavoitteet, sisällöt ja menetelmät lähtevät lapsesta, voidaan puhua sosiokulttuurisesta kontekstista, jossa kasvatuksen keskiössä on

aina lapsi. Tämä vaatii kasvattajalta lapsen havainnoimista, kuuntelemista ja tutustumista lapsen elämään kokonaisuudessaan. Lapsen yksilöllisen ominaislaadun ja elämisen ympäristön ymmärtäminen mahdollistuu vain, jos ammattikasvattaja tekee yhteistyötä lapsen vanhempien sekä muiden lapselle läheisten ihmisten kanssa. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007, 55–56.)

5.2 Temperamentti ja yksilöllisyys

Lapsen hyvinvointi on aina kasvatuksen päämäärä ja oppimisen, toiminnan ja kehityksen edellytys. Perusajatus lienee koko varhaiskasvatushenkilöstölle itsensänselvyyttä. Keinoissa, miten käytännössä lasten yksilöllisyys ja hyvinvointi päivähoidossa huomioidaan ja toteutetaan, on vielä paljon yksikkökohtaisia eroavaisuuksia. Temperamentin huomioiminen voisi tulla esille nykyistä paremmin lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 13; Kaskela & Krongvist 2007, 17–19.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 30–31) todetaan, että suunnitelma laaditaan jokaiselle päivähoidossa olevalle lapselle yhteistyössä vanhempien kanssa. Suunnitelman tavoitteena on lapsen yksilöllisyyden ja vanhempien tiedon ja näkemysten huomioiminen toiminnan järjestämisessä. Keskustelussa vanhempien kanssa huomio kiinnitetään erityisesti lapsen kehitystä tukeviin myönteisiin voimavaroihin. Tärkeänä tavoitteena on lisäksi tunnistaa mahdollisimman varhain lapsen mahdollinen tuen tarve.

Lapsen kasvatustuun jakaminen vanhempien ja kasvattajien kesken antaa parhaat mahdollisuudet sopia yhteisistä käytännöistä ja toimista, joilla lapsen kasvua ja yksilöllisyyttä tuetaan. Tämä vaatii tiivistä ja toimivaa yhteistyötä ja kumpuuta, jossa molemmat osapuolet huolehtivat omasta vastuustaan lapsen parhaaksi. Näin molempien osapuolten asiantuntemus tulee hyödynnetyksi. (Koivunen 2009, 151–152.) Kasvattajan ja vanhempien kiinnostus ja yhteinen näkemys lapsen temperamentti- ja ominaisuuksista saattaisi lisääntyä, jos lapsen omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa edellytettäisiin temperamentin tunnistamista.

Päivähoidossa lapsen yksilöllisyys tulee esille parhaiten suhteessa muihin lapsiin ja aikuisiin. Hyvät ryhmäsuhteet antavat tilaa jokaisen lapsen erityispiirteille: ”Ihmi-

nen kehittyä omaksi itsekseen sen kautta, mitä hän merkitsee muille”. Samasta asiasta käytetään usein käsitettä osallisuus, joka on yksi ihmisen perustavoitteita. Lapsi muodostaa usein itse aktiivisesti omia suhteitaan, mutta päivähoidon kasvat-tajilla on velvollisuus huolehtia, että lapsen suhteet kehittyvät myönteisesti. Lasta itseäänkin tulisi ohjata tunnistamaan ja arvostamaan omaa erityisyyttään ja luon-nettaan.

Kasvattajan tulisi luoda toiminnallisia edellytyksiä erilaisille lapsille, ja lapsi täytyisi ottaa huomioon yksilöllisesti. Tähän päästään, kun aikuinen suunnittelee toimin-tansa ottaen huomioon eri temperamenttityypit. (Helenius 2008, 58–59.) Esimer-kiksi ujon lapsen sosiaaliset kokemukset saattavat jäädä päiväkotiryhmässä melko vähäisiksi, eikä hän tästä johtuen opi riittäviä sosiaalisia taitoja. Lapsi saa usein negatiivista palautetta ympäristöltään avuttomuutensa vuoksi. Tämä puolestaan aiheuttaa lapsen minäkuvan ja itsetunnon kehittymistä negatiiviseen suuntaan. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja kokemuksia siitä, miten hän parhaiten pääsee reaktioidensa yli ja tuntee olonsa hyväksytyksi ryhmässä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 49.)

Keltikangas-Järvinen (2010, 216–218) kritisoi päivähoidon suuria lapsiryhmiä. Las-ta ei voida näissä isoissa ryhmissä hyvästä tahdosta huolimatta kasvattaa yksilöllis-esti. Lapset joutuvat liian varhain liian suureen ryhmään. Ryhmä tuo mukanaan erilaisia haasteita, joihin pieni lapsi ei ole vielä valmis. Päivähoidon arki on täynnä tilanteita, joissa vuorovaikutusta on niin paljon, että sosiaaliset tilanteet tulevat hal-litsemattomiksi. Näissä tilanteissa lapsen aggressio ei ole häiriö, vaan pikemmin-kin luonnollinen selviytymiskeino. Synnynnäinen temperamentti vaikuttaa siihen, miten lapsi reagoi ryhmään. On kuitenkin olemassa lainalaisuuksia, jotka ovat kai-kille lapsille yhteisiä. Suuret ryhmät, alati vaihtuvat tai ammattitaidottomat kasvat-tajat sekä vuorovaikutuksen ja lapsen kohtaamisen heikkous lisäävät lapsen levot-tomuutta, aggressiota ja stressiä.

Päivähoidossa korostetaan nykyään lapsen havainnointia ja jatkuvaa arviointia sekä kirjaamista, joka tulisi omaksua yhdeksi tärkeäksi työvälineeksi. Heikka, Hu-jala ja Turja (2009, 54) pitävät arviointia yhtenä hyvin tärkeänä välineenä lapsen yksilöllisyyden huomioimisessa. Arvioinnissa tulisi ottaa huomioon lasten koke-

mustausta, temperamentti, persoonallisuus sekä emotionaalinen kehitys, jotka vaikuttavat merkittävästi lasten oppimiskykyyn.

Toimintaa arvioitaessa tulisi erottaa toisistaan lapsen ominaislaatuun liittyvät seikat ja kehitykseen liittyvät vaikeudet, vaikka kuten edellä todettiin, se ei ole aina ongelmatonta. Koivunen (2009, 23) näkee oleellisena pohdinnan siitä, kärsiikö lapsi itse temperamenttinsa laadusta. Kun arvioimme tuen tarvetta, voimme pohtia myös, millaisena kasvattaja näkee lapsen ja millaisia tunteita ja ajatuksia lapsi herättää. Itse jäimme miettimään, miten vaikeaa ja harhaanjohtavaakin olisi päätellä lapsen kärsivän omasta temperamentistaan. Voimme antaa lapselle tukea hänen yksilöllisyytensä mukaan ilman, että arvioimme lapsen kärsivän omasta käyttäytymisestään. Keltikangas-Järvinen (2009a, 158) painottaakin esimerkiksi vaikean temperamentin nimityksen olevan peräisin länsimaisesta kulttuuristamme. Oletamme ja odotamme lapsiltamme toisenlaista käytöstä. Temperamentti on määriteltä vaikeaksi, koska se aiheuttaa aikuisille vaivannäköä – lapselle se ei ole sen vaikeampi kuin muutkaan temperamentit.

5.3 Temperamentin huomioiminen suojaa lasta stressiltä

Glaser (2002, 86–87) määrittelee stressin sellaiseksi kokemukseksi tai ärsykkeeksi, joka kehittää kielteisen tunnereaktion tai affektin. Tällaisia tunnereaktioita ovat esimerkiksi pelko ja hallinnan menettämisen tunne. Lapsilla se voi ilmetä esimerkiksi vakavana kiintymyssuhteen puutteena tai laiminlyöntinä. Stressaantunut lapsi käyttäytyy yleensä levottomasti eikä pysty keskittymään asioihin, vaan vaihtaa leikistä ja tekemisestä toiseen. Lopulta hän vain juoksentelee häiritsemässä muiden leikkejä ja ristiriidat ovat valmiina. Lyhytkestoinen stressi on normaali ilmiö, eikä siitä ole haittaa. Päiväkodin arjesta löytyy kuitenkin lukuisia tekijöitä, jotka saattavat aiheuttaa lapselle myös pitkäkestoista stressiä, jos asioihin ei puututa.

Lastenpsykiatrian erikoislääkäri Jari Sinkkonen (2008, 120) kuvaa pitkäkestoista stressiä epämiellyttäväksi kumppaniksi, joka tekee elämästä lopulta sietämättömän. Krooninen stressi aiheuttaa levottomuutta, ärtyisyyttä ja korostunutta valppautta. Elimistö turtuu lopulta ylikierroksilla käyvään aineenvaihduntaan ja lopulta tästä seuraa apatia. Tschaplin (2011, 5) toteaa kirjoituksessaan, että olisi hyvin

tärkeää kunnioittaa pienen lapsen temperamenttia päivähoidossa. Jos jätämme asian huomioimatta, tämä vaikuttaa oleellisesti lapsen stressitilaan aikuisuuteen asti ja saattaa muuttua krooniseksi.

Pirkko Niirasen (1995, 191) tutkimuksessa todetaan, että ystävyysuhteet alentavat arkojen lasten stressiä päiväkodissa. Olisi tärkeää, että ystävyysuhteet säilyisivät esimerkiksi esikouluun siirryttäessä. Hän on tutkimuksessaan päässyt samoihin loppupäätelmiin, kuin edellä on todettu, että päiväkotiryhmän pysyminen mahdollisimman vakaana on aroille lapsille hyvin tärkeää. Jos muutoksia joudutaan tekemään, tulisi lapsia valmistella niihin ja käyttää lasten ystävyysuhteita hyväksi mahdollisissa muutostilanteissa. Päiväkodin kasvattajien tuleekin tukea kaikin mahdollisin keinoin arkojen lasten ystävyysuhteiden syntymistä ja ylläpitämistä. Aikuisen tärkeänä tehtävänä ei ole vuorovaikutustaitojen opettaminen, vaan sellaisen sosiaalisen ja fyysisen ympäristön järjestäminen, jossa lapsella on mahdollisuus hankkia taitonsa itse. Seuraavassa luvussa tulemme käsittelemään kiintymyssuhdeteoriaa ja lapselle päivähoidossa tärkeää toissijaista eli sekundääriä kiintymyskohdetta. Lisäksi kuvaamme Nurmennukan päiväkodissa käytössä olevia työmenetelmiä.

6 KIINTYMYSSUHTEEN TUKEMINEN NURMENNUKAN PÄIVÄKODISSA

Jokaisen vanhemman toiveissa on, että lapsesta kasvaisi itsensä ja oman temperamenttinsa hyväksyvä tasapainoinen yksilö. Tähän tavoitteeseen pääsemme parhaiten kiinnittämällä huomion kiintymyssuhteen merkitykseen ja niihin tapoihin miten kohtaamme lapsen ja vastaamme hänen tarpeisiinsa. Lapsi tarvitsee kasvattajiltaan läheistä, sensitiivistä ja luotettavaa vuorovaikutusta. (Kochanska & Aksan 2006, 1599.)

6.1 Kiintymyssuhde – lapsen kehityksen jalusta

Englantilaisen psykiatrin John Bowlbyn (1907–1990) luoman kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsi tarvitsee varhaislapsuudessa läheisen ihmisen vuorovaikutusta ja kokemuksia siitä, että hänen tarpeisiinsa vastataan (Rusanen 2011, 27, 57, 65; Hautamäki 2002, 14–17). Lapselle varhaiset ihmissuhteet toimivat tunteiden ja ajattelun harjoituskenttänä. Lapsi oppii intensiivisessä vuorovaikutuksessa sisäiset mallit läheisyydestä, turvasta ja omasta arvostaan. Kiintymyssuhdemalli vaikuttaa siihen tapaan, miten lapsi havainnoi ja tulkitsee ympäristöään sekä käsittelee stressaavia tunteitaan. Nämä mallit ovat kiintymyssuhdeteorian mukaan melko pysyviä ja ohjaavat lasta uusissa tilanteissa sekä kehitystehtävissä. (Punamäki 2002, 174–175.) Pienet lapset pystyvät luomaan vain rajallisen määrän ihmissuhteita. Huomioitavaa ovat erityisesti pysyvät ihmissuhteet, koska juuri ne luovat perustan lapsen luottamukselle ja kiintymyssuhteelle. (Salminen & Tynnenen, 2011, 15.)

Lapselle muodostuu turvallinen kiintymyssuhde, jos hän saa kokea läheisen ihmisen, yleensä äidin, pysyvyyttä ja aitoa läsnäoloa. Välttelevässä kiintymyssuhteessa lapsi jää tunneilmaisunsa kanssa yksin eikä tiedä miten toimisi niin, että hoivaaja olisi tyytyväinen häneen. Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa hoivaaja on arvaamaton ja lapsi on varuillaan. Lapsi yrittää vedota hoivaajaan voimakkailla tunnepurkauksilla, jotka voivat olla aggressiivisia tai avuttomaksi heittäytymistä. Organisoitumattomassa kiintymyssuhteessa lapsi kokee olevansa koko ajan vaarassa. Tämä tila voi aiheuttaa lapsen keskushermostolle vakavia vaurioita. (Sinkkonen 2011.)

Lapsen emotionaalinen, kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys riippuu siitä, millainen kiintymyssuhde lapselle on kehittynyt. Bowlby pitääkin tärkeänä lapsen kehityksen huomioimista, kun hän pohtii, millainen lapsen todellinen elinympäristö on. (Rusanen 2011, 27, 57; Hautamäki 2002, 14–17.) Rusanen (2011, 27, 198–200, 251) huomauttaa lisäksi, että lapsen hyvän kehityksen ensisijainen edellytys on, että lapsi saa elää arkea tärkeiden aikuisten kanssa. Ensisijainen eli primääri kiintymyskohde on lapselle yleensä äiti tai henkilö, joka hoitaa häntä. Lapsen siirtyessä päivähoitoon on lapselle luotava mahdollisuus sekundääriselle eli toissijaiselle kiintymyskohteelle. Tällöin lapsen on saatava muodostaa kiintymyssuhde päivähoitossa yhteen läheiseen kasvattajaan. Ympärillä olevista kasvattajista lapsi valitsee luontevasti sen kasvattajan, joka on parhaiten saatavilla sekä vastaa hänen tarpeisiinsa ja on sensitiivisesti läsnä. Salminen ja Tynnen (2011, 31) muistuttavat, että lapsen terve persoonallisuus kehittyy siten, että lapsella ja äidillä on ollut riittävän hyvä ja pysyvä tunneside.

Kokemuksemme mukaan niissä päiväkodeissa, joissa noudatetaan omahoitajuusmenetelmää, pystytään kannattelemaan lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta päivittäisen eron aikana. Salminen ja Tynnen (2011, 42) muistuttavat, että pieni lapsi ei pysty pitämään vanhempia mielessään koko hoitopäivän ajan. Omahoitajan tehtävänä onkin auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan esimerkiksi äidin ikävästä. Lapsella voi olla mukana vaikkapa valokuva perheestä tai tuttu esine kotoa. Seuraavissa alaluvuissa käsittelemme menetelmiä, jotka ovat käytössä Nurmennukan päiväkodissa.

6.2 Theraplay-vuorovaikutusleikki

Theraplay on lasten kuntoutus ja hoivamenetelmä. Sen tarkoituksena on tukea aikuisen ja lapsen keskinäistä vuorovaikutussuhdetta ja tarvittaessa myös korjata sitä. Theraplayn perusajatus pohjautuu samoihin elementteihin kuin äidin ja vauvan terve vuorovaikutus ja kiintymyssuhdekin. Menetelmä sopii kaikille lapsille, mutta erityisesti siitä hyötyvät ylivilkkaat, aggressiiviset ja keskittymisvaikeuksista kärsivät lapset. Toisaalta myös ujoa ja passiivista lasta voidaan rohkaista aloitteellisuuteen. (Jernberg & Booth 2003, 42–55.) Varhaiskasvatuksessa käytetään

useimmiten ryhmätheraplayta, joka ei ole varsinaisesti terapiaa, vaan aikuisen ja lasten välistä sekä lapsiryhmän keskeistä leikkitoimintaa.

Theraplayn tavoitteena on tarjota lapselle myönteistä vuorovaikutusta, rohkaisua, onnistumisen kokemuksia ja sopivasti haasteita. Lapsille annetaan näin mahdollisuus rakentaa toimiva yhteys muihin ryhmän jäseniin. Lapsi kehittyy leikkien avulla, riemuiten yhdessä tekemisestä ja omasta itsestään ryhmän jäsenenä. Hyväksyvässä ilmapiirissä lapsen on turvallista harjoitella muiden huomioon ottamista sekä olemista itse myönteisen huomion kohteena. Ryhmätheraplayn leikit ovat aikuisen ennalta suunnittelemlia. Toimintaan kuuluvat yksinkertaiset säännöt: pysytään yhdessä, huolehditaan kavereista, pidetään hauskaa ja aikuinen johtaa. Paloitsevien aktiviteettien lisäksi theraplay sisältää paljon myös hyvää kosketusta, hoivaamista, pajaamista ja halaamista. Toiminta tapahtuu pienissä lapsiryhmissä, yleensä viikoittain, noin puoli tuntia kestävinä tuokioina. Vetäjinä toimivat koulutautuneet työntekijät. (Mitä on ryhmätheraplay [Viitattu 2.4.2012].)

6.3 Omahoitajuus työmenetelmänä

Salminen ja Tynnen (2011, 29–31) korostavat, että parhaan mahdollisen kiintymyssuhteen syntymisen kannalta on erittäin tärkeää, että varhaiskasvatuksessa lapsen ei tarvitse muodostaa päiväkotiryhmän jokaiseen kasvattajaan yhtä voimakasta vuorovaikutussuhdetta. Pieneltä lapselta ei voi tällaista edes vaatia, koska hänen kehitystasonsa ei ole siihen valmis. Omahoitajuusmenetelmä auttaa aikuisia näkemään selkeämmin lapsen tarpeet ja vastaamaan niihin oikea-aikaisesti.

Omahoitajuuden pedagogisessa työmenetelmässä yksi nimetty henkilö vastaa työaikanaan lapsen tarpeista ja hoidosta lapsen hoitopäivän ajan. Lapsi kokee olonsa turvalliseksi, kun hän tietää, keneltä saa avun ja turvan päivän aikana. Luottavaisen lapsen energia ei kulu läheisyyden ylläpitämiseen, vaan hän voi keskittyä paremmin leikkeihinsä. Kun lapsi luottaa ensin omahoitajaansa ja tutustuu ympäristöönsä, hän alkaa luontaisesti ottaa kontaktia myös ryhmän muihin lapsiin ja aikuisiin. Omahoitajuuden kautta varhaiskasvatuksesta tulee laadukkaampaa ja inhimillisempää lapsille, vanhemmille ja kasvattajille. (Salminen & Tynnen 2011, 12–15.)

Kalliala (2011, 162–164) kommentoi omahoitajakäytännön palvelevan parhaiten hoidon aloitusvaiheessa ja varsinkin, kun lapsi on alle 3-vuotias. Lapsen on helpompaa tutustua ryhmän muihin lapsiin ja aikuisiin, kun hänellä on yksi turvallinen omahoitaja lähellä. Omahoitajuus toimii sellaisissa ryhmissä, missä aikuiset ovat luontaisesti sensitiivisiä ja kannattelevat aktiivisesti lapsen kiintymyssuhdetta hoitopäivän aikana. Kasvattajan herkkyys eli sensitiivisyys, kyky aistia lapsen tunnetilat ja tulkita sanattomia sekä sanallisia viestejä, motivoivat kasvattajaa toimimaan omahoitajana (Kalliala 2009, 192–193). Sinkkonen [Viitattu 8.4.2012] toteaa, että hyvään kasvuun lapsi tarvitsee ennakoitavan ympäristön ja mielellään useamman kuin yhden riittävän hyvän kiintymyssuhteen. Suomalaisessa kasvatuskulttuurissa välttelemme lapsen tunnetiloista esimerkiksi kiukkua ja pettymysten osoittamista. Luokittelemme nämä tunteet huonoksi käytökseksi, johon ei tulisi reagoida millään tavalla. Suuressa päiväkotiryhmässä lapsi joutuu kuitenkin puolustamaan reviiriään ja paikkaansa ryhmässä. Tämä aiheuttaa väistämättä kuormitusta lapselle. Sinkkonen toivoisikin, että päivähoitoa koskevissa ratkaisuissa otettaisiin enemmän huomioon kiintymyssuhdeteorian havainnot. Esimerkiksi erokokemukset ovat pienelle lapselle hyvin merkityksellisiä ja hän tarvitsee aikuiselta riittävää tukea itsehallintaansa ja tunteidensa käsittelyyn.

Kokemuksemme mukaan omahoitajuutta toteutetaan päiväkodeissa vielä kirjavan käytännön mukaan. Lapsen aloittaessa hoidon omahoitajan roolin tulisi olla korostunut. Omahoitajalle tulisi antaa mahdollisuus tutustua lapsen temperamenttiin, yksilöllisyyteen sekä lapsen perheeseen siten, että se kuuluisi hänen normaaliin työnkuvaansa ja työaikaansa. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelma KASTE-hankkeen pilottipäiväkodissa kotikäynti kuului luonnollisena osana omahoitajan tehtävään. Omahoitaja pääsi näin tutustumaan lapseen hänen omassa tutussa ympäristössään. Lapselle tämä oli hyvin merkityksellistä ja auttoi häntä solmimaan suhdetta hoitajan kanssa jo ennen, kuin lapsi oli aloittanut päivähoiton. Kotikäynteihin suhtaudutaan kuitenkin vielä melko nihkeästi, ja osa työntekijöistä kokee, etteivät kotikäynnit kuulu heidän tehtäviinsä. Kiintymyssuhdetta ei useinkaan nosteta puheenaiheeksi siten, että sen kannattelu olisi varhaiskasvatuksen tehtävä. Ammattikasvattajat eivät tästä syystä miellä rooliaan tärkeäksi omahoitajana ja lapsen toissijaisena eli sekundäärisenä kiintymyssuhteena.

7 ISOJOEN NURMENNUKAN PÄIVÄKOTI

Päiväkoti Nurmennukassa on yhteensä 42 hoitopaikkaa, kahdessa eri ryhmässä 0–5-vuotiaille lapsille. Toinen ryhmistä on vuoropäivähoitoryhmä, jossa tarjotaan hoitoa myös iltaisin ja viikonloppuisin sekä satunnaisesti myös öisin. Varhaiskasvatuksessa työskentelee yhteensä 20 vakinaista henkilöä sekä sijaisia tarpeen mukaan. Omassa kodissaan työskenteleviä perhepäivähoitajia on näistä henkilöistä kuusi. (Isojoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2011, 7–8.)

Päiväkodissa työskentelee päivähoidon ohjaaja, joka toimii yksikön johtajana, sekä kaksi lastentarhanopettajaa, joista toinen on koulutukseltaan kasvatustieteen kandidaatti ja toinen sosiaalikasvattaja. Päiväkodissa tapahtuvasta lasten perushoidosta vastaavat kuusi lähihoitajaa ja yksi päivähoidon avustaja. Ruokahuollosta ja siivouksesta vastaa yksi ravitsemustyöntekijä/siistijä. (Isojoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2011, 7.)

Varhaiskasvatuksen tarkoitus on edistää Isojoella asuvien lapsiperheiden hyvinvointia ja vastata mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti asiakkaiden tarpeisiin. Kunnan varhaiskasvatuspalveluiden tehtävänä on tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Keskeisenä vahvuutena varhaiskasvatuksessa nähdään ammattitaitoinen ja yhteistyökykyinen henkilökunta. Varhaiskasvatussuunnitelmat toimivat palvelun sisällön kehittämisen välineenä, ja niitä arvioidaan säännöllisin väliajoin. Kuntatasolla varhaiskasvatusta ohjaa koulutuslautakunnan vahvistama Isojoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetusikäisten osalta esiopetussuunnitelma. Päiväkodissa ja perhepäivähoidossa on oma yksityiskohtaisempi suunnitelma, jossa kuvataan konkreettisesti varhaiskasvatustoimintaa ja kasvatuskäytäntöjä oman yksikön erityispiirteitä ja painotuksia korostaen. Lisäksi jokaiselle lapselle laaditaan yhteistyössä vanhempien kanssa henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Isojoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2011, 7–8.)

8 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ

Aloittaessamme opinnäytetyömme huhtikuussa 2011, kävimme keskustelemassa Väli-Suomen alueen LAPSIKASTE-ohjelmassa työskentelevän projektityöntekijä Sari Hintsan kanssa mahdollisesta opinnäytetyön aiheesta. Tiedustelimme Hintsalta mahdollisuutta tehdä temperamenttiaiheinen opinnäytetyö KASTE-hankkeelle. Sari Hints oli kiinnostunut aiheestamme ja kertoi sen sopivan hyvin Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet -kehittämishankkeen alle. Hints piti tärkeänä, että opinnäytetyö toteutettaisiin toiminnallisena opinnäytetyönä eli tuotoksena. Hankkeen puitteissa temperamenttitietoisuutta oli jo viety pilottipäiväkotina toimivaan Pajuluoman päiväkotiin Seinäjoelle. Toiminnallisen opinnäytetyön avulla tätä tietoisuutta saataisiin KASTE-hankkeen tavoitteiden mukaisesti myös seutukunnan reuna-alueille. Tällöin syntyi idea toteuttaa temperamenttiaiheinen koulutuspäivä Isojoen varhaiskasvatuspalveluille. Projektityöntekijä Sari Hints kertoi meille, että hankkeen jatkorahoitus vuodelle 2012 oli epäselvä. Tämän vuoksi Isojoen Varhaiskasvatuspalvelut lähti jo alusta asti opinnäytetyömme yhteistyötahoksi. (Hints 2011.) Opinnäytetyön valmistuttua toimitamme materiaalin verkkopohjaiseen Kersanet-perhekeskukseen, jota ylläpitää ELLA eli Etelä-Pohjanmaan lapsiperhepalvelut -kehittämishanke. Näin työmme tulokset saadaan kaikkien lapsiperheiden ja varhaiskasvattajien hyödynnettäväksi.

Opinnäytetyötä tehdessämme törmäsimme epätietoisuuteen toiminnallisen opinnäytetyön ja toimintatutkimuksen eroavaisuuksista. Tästä syystä halusimme selvittää näiden kahden käsitteen eroja. Koemme, että toimintatutkimuksellisen menetelmän hyödyntäminen tässä opinnäytetyössä olisi ollut epärealistista, koska meillä oli käytettävissä hyvin rajallisesti aikaa toteuttaa työmme.

Toiminnallinen opinnäytetyö määritellään konkreettiseksi tuotokseksi. Sen tavoitteena on alan ammatillisen sivistyksen, tiedon ja taidon kehittäminen. Tutkimuksellinen asenne korostuu toiminnallista opinnäytetyötä tehdessä ja siinä voidaan käyttää tarvittaessa erilaisia tutkimusmenetelmiä. Ammatillisen toiminta-alan käytännön tehtävän ohjeistaminen, opastaminen, toiminnan järjeistäminen tai järjestäminen ovat tämän opinnäytetyötyypin päätavoitteita. Huomioitavaa on, että toiminnallisella opinnäytetyöllä on erityisesti ammatillista, jopa yhteiskunnallista

vaikuttavuutta kehittämiskohteessaan. (Vilkkä 2004, 9–10; Vilkkä 2006, 76–77.) Opinnäytetyöntekijä kirjoittaa tuotoksesta kehittämisprosessia koskevan kuvauksen. Opinnäytetyö koostuu toiminnallisesta osuudesta, jossa ammatillinen tieto, taito ja tutkiva tekeminen nivoutuvat tuotokseksi. Raporttiosiossa tutkivasta tekemisestä on laadittava kattava sanallinen selvitys siitä, mitä toiminnallisessa osuudessa on tehty. (Vilkkä [Viitattu 26.3.2012].)

Toimintatutkimuksessa sen sijaan ideoidaan ja kokeillaan uusia toimintatapoja. Se tapahtuu ajallisesti määritetyn tutkimus- ja kehittämisprojektin puitteissa. Oman työn kehittäminen voi olla toimintatutkimusta pienimuotoisimmillaan. Kokeilujen ja siitä seuranneiden kokemusten pohjalta laaditaan korjattu suunnitelma. Näiden peräkkäisten suunnittelu- ja kokeilusyklien kautta parannellaan toimintaa. Tutkijaa voidaan toimintatutkimuksessa kutsua aktiiviseksi muutokseen tähtääväksi osallistujaksi eli toimintatutkijaksi. Hänen tehtävänsä on kannustaa ihmisiä tarttumaan epäkohtiin ja käynnistämään muutos. Toimintatutkimuksen erityispiirre onkin sen voimaannuttava ja valtaistava tapa saada ihmiset luottamaan omiin taitoihinsa ja voimavaroihinsa. (Heikkinen 2006, 16–21.) Yhteistä toimintatutkimukselle ja toiminnalliselle opinnäytetyölle on niiden molempien pyrkimys tuottaa tietoutta käytännön kehittämiseksi.

Toteuttamamme temperamenttiaiheinen opinnäytetyö, johon liittyen järjestimme temperamenttikoulutuksen, täyttää näin ollen toiminnalliselta opinnäytetyöltä vaaditut kriteerit. Aiheemme on ajankohtainen, mutta liian vähälle huomiolle jäänyt myös yhteiskunnallisella tasolla. Hakala (2000, 46–55) korostaa myös opinnäytetyön ajankohtaisuuden tärkeyttä. Parhaimmillaan toiminnallinen opinnäytetyö opettaa työn tekijää ja hyödyttää työn mahdollista tilaajaa sekä prosessina että valmiina produktina eli tuotoksena.

9 TEMPERAMENTTIKOULUTUSPÄIVÄ

Sosionomikoulutukseen (AMK) sisältyneiden sektoriopintojen aikana pohdimme, miten lapsen temperamentti huomioidaan päiväkodin arjessa. Omana kokemuksemmamme oli, että päiväkodin hektisessä arjessa ei ole aikaa pysähtyä miettimään, miksi lapset ovat niin erilaisia ja mikä tekee toisesta lapsesta niin haastavan. Tästä syntyi idea kartoittaa temperamenttietoisuutta päiväkodissa ja saamamme tiedon pohjalta viedä puuttuvaa tietoa päiväkotiin. Emme olleet pitkän varhaiskasvatushistoriamme aikana törmänneet aiheeseen liittyvään koulutukseen. Koimme, että tähän olisi kentällä tarvetta. Toteutimme sosionomikoulutuksen (AMK) opinnäytetyönä temperamenttikoulutuspäivän Isojoen Nurmennukan päiväkodilla.

9.1 Koulutuksen tavoite

Temperamenttikoulutuksemme tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

- Tiedostavatko ja tunnistavatko Isojoen varhaiskasvattajat, minkälaisia temperamentteja eri lapsilla on?
- Millaiset valmiudet varhaiskasvattajilla on kohdata eri temperamenttityypit päiväkodin arjessa? Tunnistavatko he oman vuorovaikutusvastuunsa merkityksen kiintymyssuhteen tukijana?
- Onko heillä jo valmiina menetelmiä tai keinoja eri temperamenttien huomioimiseen?

9.2 Koulutuksen suunnitteluvaihe

Keväällä 2011 aloimme koota kirjallisuusosiota opinnäytetyöhömmme. Tutustuimme suunnitteluprosessin aluksi saatavilla olevaan temperamenttikirjallisuuteen. Yllättävää oli todeta, että Suomesta löytyi vain yksi temperamenttia varsinaisesti tutkinut tietokirjailija, psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen. Muu suomenkielinen temperamenttikirjallisuus pohjautui useimmiten hänen teoksiinsa. Keltikangas-Järvinen lähestyy temperamenttia varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Hänen kirjoituksissaan tulee esille terve, muutosta hakeva kriittisyys, jonka kanssa meidän on helppo olla samaa mieltä.

Vierailimme KASTE-hankkeen pilottipäiväkotina toimivassa päiväkotipajuluomassa lokakuussa 2011. Tarkoituksenamme oli tavata henkilökuntaa ja kuulostella heidän kokemuksiaan temperamenttiosaamisestaan. Pajuluoman henkilökunnalle oli KASTE-hankkeen kautta järjestetty koulutusta temperamentista. Päiväkodissa nähtiin lapsen sensitiivinen kohtaaminen ja lapsilähtöisyys merkittävänä tekijänä lapsen oman temperamentin kohtaamisessa. Pajuluomalla toteutettiin omahoitajuusmenetelmää yksityiskohtaisesti, esimerkiksi kotikäynnit ennen hoidon aloittamista kuuluivat päiväkodin käytäntöihin. (Saarikko 2011.) Tätä kautta loimme kuvan siitä, mitä voisimme odottaa päiväkodilta, jonka koulutustarjontaan temperamentti ei ole kuulunut. Lokakuussa 2011 saimme iloksemme tietää, että koulutuspäiväämme osallistuvat Nurmennukan päiväkodin henkilökunnan lisäksi myös kotona työskentelevät perhepäivähoitajat sekä koululaisten aamu- ja iltapäiväkerhon ohjaajat.

Marraskuussa 2011 tapasimme vapaaehtoisista Isojoen varhaiskasvattajista kootun pienryhmän kanssa. Järjestimme tälle pienryhmälle ideariihen, jossa kartoitimme heidän senhetkistä tietämystään lapsen temperamentista. Ideariihestä saadun tiedon pohjalta poimimme oleelliset esille nousseet kiinnostuksen kohteet. Käytimme näitä kasvattajilta esiin tulleita ideoita koulutuspäivän teoriaosion runkona. Tarkoituksenamme oli teoriatiedon lisäksi jakaa koulutukseemme osallistuneille käytännön tietoa temperamentista osallistavalla menetelmällä. Koulutuksemme päätavoitteena oli saada juurrutettua käytännön tietoa päiväkodin sekä perhepäivähoitajien todelliseen arkeen ja ennen kaikkea herättää keskustelua aiheesta.

9.3 Koulutuksen toteutus

Laadimme koulutuskutsut tammikuun alussa. Pyrimme avoimesti kertomaan kohderyhmälle mitä koulutukselta tulee pitämään sisällään. Kutsut lähetettiin kaksi viikkoa ennen koulutusta Isojoen varhaiskasvatushenkilökunnalle sekä aamu- ja iltapäiväkerhotoiminnassa työskenteleville varhaiskasvatusesimiehen avustuksella. (LIITE 1). Koulutukseen ilmoittautui määräaikaan mennessä yhteensä 12 varhaiskasvatuksen ja aamu- ja iltapäiväkerhotoiminnan työntekijää. Koulutukseen osallistui myös Isojoen varhaiskasvatusesimies. Temperamenttikoulutus toteutettiin helmikuussa 2012 Nurmennukan päiväkodilla. Oma opiskeluaikataulumme oli hy-

vin haastava. Lähiopetusjakso ja opinnäytetyönä toteutettava temperamenttikoulutus vaativat meiltä runsaasti aikaa. Myös Nurmennukan päiväkodilla elettiin hektisiä aikoja. Näiden kolmen asian yhteensovittaminen vaati molemminpuolista joustamista.

Olimme suunnitelleet toteuttavamme temperamenttikoulutuksen kaksiosaisena. Ensimmäinen osio sisälsi opinnäytetyön esittelyä sekä kokoamamme temperamenttitietopaketin. Teoriaosio esitettiin osallistujille Power Point -esityksenä temperamenttipainotteisia käytännön esimerkkejä hyväksi käyttäen. Kävimme koulutusillassa läpi helpon, vaikean ja hitaasti lämpenevän temperamentin sekä yhdeksän erilaista temperamenttipiirrettä, jotka muokkaavat lapsesta oman ainutlaatuisen yksilön. Tarkastelimme persoonallisuutta myös temperamentin ytimenä. Pohdimme ympäristön vaikutusta lapsen temperamenttiin. Selvittelimme mitkä tekijät päivähoidossa aiheuttavat lapselle stressiä ja kuvasimme temperamenttia tukevia työmenetelmiä ja toimintatapoja. Korostimme miten varhaiskasvatuksessa tulisi ottaa temperamentti huomioon ja miten tärkeää hoitajan on luoda kiintymyssuhde lapseen. Osallistujat saivat tietopaketin myös paperiversiona mukaansa, näin osallistujat saivat keskittyä kuuntelemaan luentoa eikä heidän tarvinnut tehdä muistiinpanoja teoriaosion aikana. Koulutuksessa korostettiin niin kouluttajien kuin koulutukseen osallistuneiden kasvattajien välistä dialogisuutta, tietojen jakamista ja avointa keskustelua. Tilaisuuden lopuksi kaikilla oli mahdollisuus tutustua esillä olevaan runsaaseen temperamenttikirjallisuuteen. Teoriaosuuden jälkeen osallistujat saivat pohtia annettujen esimerkkien pohjalta eri temperamenttien tunnistamista. Tässä toiminnallisessa osiossa käytimme apuna Learning Café -menetelmää. Menetelmä antaa osallistujille mahdollisuuden pohtia omaa olemassa olevaa tietoutta sekä luoda uutta ja jakaa sitä muille osallistujille.

Learning Café -menetelmä eli oppimiskahvila. Oppimiskahvilassa osallistujat jaetaan pieniin pöytäryhmiin, kahvilapöytiin. Jokainen pöytäseurue valitsee keskuudestaan emännän tai isännän, joka pysyy samana koko prosessin ajan. Hänen tehtävänä on kirjata ylös keskustelun lopputulokset ja esitellä oman ryhmänsä johtopäätökset toiselle ryhmälle. Osallistujat vaihtavat prosessin aikana pöydästä toiseen keskusteltuaan kunkin pöydän aiheesta ennalta sovitun ajan (yleensä 20–30 minuuttia), kunnes kaikki kahvilapöydät on käyty läpi. Menetelmän tarkoitukse-

na on, että siitä seuraa ideoiden jalostumista sekä osallistujien omien ajatusten tuulettumista. Etuna on, että siinä luodaan uutta tietoa ja siirretään sitä kaikkien osallistujien käyttöön. Menetelmässä tärkeintä on pöytäryhmissä syntyvä dialogi. Tavoitteena on löytää yhteinen näkemys mutta silti kyseenalaistaa ja reflektoida esillä olevaa aihetta. (Hassinen 2008, 59–60.)

Temperamenttikoulutuksessamme Nurmennukan päiväkodissa käytimme Learning Café -menetelmää siten, että jaoimme osallistujat kolmeen eri pöytäseurueeseen. Olimme jakaneet jokaiseen pöytään käytännönläheisen esimerkin erilaisesta temperamentista. Jokainen ryhmä pohti pöydässä esillä olevaa aihetta, ja emäntänä toiminut henkilö kirjasi ylös ryhmäläisten ideat ja ajatukset. Ryhmän jäsenet keskustelivat ja pohtivat annetun esimerkkitapauksen pohjalta käyttökelpoisia ja hyödyllisiä toimintatapoja. Menetelmään ei kuulu, että tilaisuuden vetäjät osallistuvat pöytäkeskusteluihin. Näin ollen jokaisen ryhmä sisälsi vain koulutukseen osallistuneita kasvattajia. Jokaiseen keskusteluun oli varattu aikaa 20 minuuttia. Tämän jälkeen ryhmät vaihtoivat pöytiä. Ryhmän emäntänä toiminut henkilö jäi kertomaan uudelle ryhmälle edellisen ryhmän kanssa käydyn keskustelun tulokset pääpiirteissään. Tämän jälkeen hän siirtyi oman ryhmänsä pariin ja keskustelu uudesta aiheesta alkoi. Kun jokainen ryhmä oli käynyt läpi jokaisen kahvilapöydän, ryhmän lopputulokset esiteltiin kaikille osallistujille. Learning café muistiinpanojen pohjalta käytiin lopuksi vielä yhteistä keskustelua eri temperamenttityypeistä. Koulutustilaisuuden päätteeksi pyysimme osallistujilta nimettömänä annettavaa kirjallista palautetta (LIITE 2). Vapaamuotoinen keskustelu eri temperamenttien herättämistä ajatuksista jatkui vielä iltakahvien merkeissä. Learning Café -menetelmässä käyttämämme pöytämuistiinpanot ja osallistujien antaman koulutuspalauteen kokosimme myöhempää koulutuksen analysointia varten talteen.

10 TEMPERAMENTTIKOULUTUSPÄIVÄN ANTI

Tässä luvussa tuomme esille tutkimuskysymyksiimme löytyneitä vastauksia. Vastaukset olemme rakentaneet marraskuussa 2011 toteutetun ideariihen ja helmikuussa 2012 olleen temperamenttiaiheisen koulutuksen palautekyselyn kautta. Teksti sisältää suoria lainauksia Learning Café -menetelmässä käytetyistä pöytämuistiinpanoista havainnollistaaksemme, miten koulutukseen osallistuneet kiteyttivät uutta ja jo aikaisemmin opittua temperamenttitietoisuuttaan.

Temperamenttien tunnistaminen ja kiintymyssuhteen huomioiminen. Jo ideariihessä kävi ilmi, että kasvattajat tunnistavat eri temperamenttityyppejä ja jopa erilaisia temperamenttipiirteitä. He nimesivät spontaanisti eri temperamentteja kuvaavia termejä, kuten *touhuaja, rohkea, pelokas, reipas, vetäytyvä, ulospäin suuntautunut, nopea, arka, järjestelmällinen, tarkkailija ja ”kaikki epäjärjestyksessä”*. Nämä nimitykset kuvaavat johdonmukaisesti lapsiryhmissä olevia erilaisia lapsia. Työntekijöille tuntui olevan selvää, että normaalin lapsen käytös saattaa sisältää runsaasti erilaisia temperamenttivariaatioita. Keltikangas-Järvinen (2009a, 68) pohtii sitä, että arvioitaessa tai kuvattaessa lapsen käytöstä, on syytä tiedostaa, miten eri tavalla normaalit lapset voivat käyttäytyä.

Kasvattajille tuntui olevan helpompi nimetä vaikean ja hitaasti lämpenevän temperamentin piirteitä. Tällaisten lasten käytös jää yleensä kasvattajien mieleen, koska lapsen yksilöllinen käytös puhuttelee kasvattajan ammattitaitoa. Keltikangas-Järvinen (2009a, 67) painottaa, että kasvattajat itse määrittelevät loppujen lopuksi sen, minkä he kokevat työssään vaikeaksi ja haastavaksi temperamentiksi. Ideariihessä kävi ilmi, että helppoa temperamenttia ei mielletä ensinkään temperamentiksi vaan sitä pidetään lapsen luonnollisena tapana toimia. Keltikangas-Järvinen (2010, 37) toteaa sosiaalisuuden olevan lapselle luonnon parhaita lahjoja. Ympäristö vastaa tähän antamalla lapselle kannustusta, kehumista ja ihastelua – palautetta, jota kaikkien lasten tulisi saada. Sosiaalinen lapsi sopeutuu päiväkotiryhmään kuin kala veteen. Aikuisten ja lasten on helppo lähestyä tällaista lasta, koska lapsen käytös on ennakoitavissa. Ideariihen pohjalta oli helppo alkaa hahmottaa ja toteuttaa koulutuksen teoriarunkoa. Kasvattajat osasivat koulutuksen teorialieto-osuuden jälkeen tunnistaa paremmin temperamenttityyppejä ja tiedos-

taa myös temperamenttipiirteiden vaikutuksen lapsen käytökseen. Toisaalta huomioitavaa on, että kasvattajat eivät takertuneet pohtimaan temperamenttia ainoana vaikuttavana asiana vaan pitivät lasta yksilönä ja kokonaisuutena. Kasvattajat havahtuivat ajattelemaan koulutuksen jälkeen, että temperamentti voi selittää lasten erilaista käytöstä. Tämän kautta avautui uusi näkökulma lapsen haastavaan käytökseen eikä heti ensimmäisenä lähdetty etsimään syytä lapsen kasvuympäristöstä tai liian helposti ohjattu perhettä erikoissairaanhoidon piiriin.

Kasvattajien kommentoinneissa ei noussut esille temperamenttia tukevan kiintymyssuhteen huomioimista. Tämä on asia, jota kokemuksemme mukaan ei päivähoidossa yleisestikään tunnisteta. Varhaiskasvattajat näkevät kiintymyssuhteen ensisijaisesti lapsen ja vanhemman väliseksi tärkeäksi suhteeksi. Omahoitajan on ehkä tästä syystä vaikea mieltää omaksi tehtäväkseen kiintymyssuhteen muodostamista lapseen. Omahoitajuutta toteutetaan enemmän kasvatuskumppanuuden onnistumisen näkökulmasta. Päivähoidossa elää yhä se käsitys, että lapsen nopea sopeutuminen koko ryhmään on hänelle parasta. Lisäksi kasvattajat vieroksuivat kiintymyssuhteen luomista lapseen, koska tämän voidaan ajatella vaarantavan heidän ammatillisuuttaan. Learning Café pöytämuistiinpanoissa tuli selvästi esille, että kasvattajat toimivat työssään vuorovaikutusvastuun huomioiden. He tiedostavat lapsen yksilöllisen kohtaamisen olevan hyvin tärkeä tekijä lapsen kehitykselle. Suomalaisessa kulttuurissa ollaan yleisesti ujoja ja kiintymyksen osoittaminen on vaikeaa. Tästä syystä lapsen välitön kohtaaminen voi olla vaikeaa. Keltikangas-Järvinen (2012, 140) huomauttaa, että päivähoitokokeiluilta puuttuu vielä yhteinen arvopohja ja yhteiset linjat siitä, miten lapsen kehitystä tukevaa pedagogiikka toteutetaan. Omahoitajuus voidaan määritellä yhdeksi näistä toteuttavista kokeiluista.

Rusasen mukaan oletuksena saattaa olla, että lapsen kiintymyssuhde syntyy varhaiskasvatuksen ammattilaisiin helposti ja kivuttomasti, ilman että asiaan kiinnitetään sen suurempaa huomiota (Rusanen 2011, 18). Pienen lapsen kiintymyssuhteen tukemiseen tulisikin kiinnittää paljon nykyistä enemmän huomioita. Kasvattajien tulisi tiedostaa sekä ensisijaisen että toissijaisen kiintymyssuhteen merkitys lapsen kehitykselle. Tiedostamalla kiintymyssuhteen merkityksen voimme parhaiten tukea erilaisten temperamenttien huomioimista. Rusanen (2011, 22) jatkaa,

että aikuisen läheisyyttä saattaa rajoittaa päiväkodin resurssien niukkuus, aikuisen kilpailevat työtehtävät tai pahimmillaan kasvattajien asenteet. Joissain päiväko-deissa lapset joutuvat jopa jonottamaan syliä tai tyytymään lupaukseen ”huomen-na pääset syliin”. Kalland (2011, 151) toteaa, että tutkittaessa päivähoidon ja lap-sen kehityksen välistä yhteyttä laatu nousee merkittävimmäksi tekijäksi. Lapsen näkökulmasta laatu tarkoittaa henkilöä, johon lapsi voi kiintyä. Kasvattajan tehtävä on tarjota hänelle tunteiden säätelyä ja tarpeiden tyydytystä.

Varhaiskasvattajien taidot kohdata eri temperamenttityyppejä. Huomasimme koulutusta pitäessämme, että kasvattajilla oli aito kiinnostus ja halu kehittää am-mattitaitoaan ja oppia. Tämä näkyi siinä, että he pohtivat avoimesti oman ryhmän-sä lasten temperamenttieroja ja omaa rooliaan kasvattajana. Omalla käytöksellä ja ohjauksella on suuri merkitys, sillä voi innostaa tai toisaalta rauhoittaa lasta.

”Temperamenttierojen huomioiminen on haasteellista ja aikaa vievää, mutta TÄR-KEÄÄ.” (Learning Café pöytämuistiinpano 1)

Kokemuksemme mukaan päiväkodin arjessa ei useinkaan ole aikaa pysähtyä poh-timaan, miten eri temperamenttiset lapset kohdataan. Usein toimitaan vain totutun mallin mukaisesti. Toivomme, että meidän koulutuksemme olisi muistutus siitä, miten tärkeää on pysähtyä miettimään lapsen yksilöllisyyden taustalla olevaa tem-peramenttia.

”Päivähoidossa säännöt ovat lähtökohdiltaan kaikille samat, täytyy löytää vaan eri lähestymistapoja.” (Learning Café pöytämuistiinpano 1)

Kasvattajien pohdinnoista nousi esiin myös avuttomuudentunteita, koska keinot usein loppuvat kesken haastavan lapsen kanssa työskennellessä. Tämän taustalla saattaa olla, että kasvattajilla ei ole riittävästi tietoa lapsen haastavan käytöksen syistä. Kasvattajan voi olla myös hankala mieltää, onko kysymys vaikeasta tempe-ramentista tai mahdollisesti lapsen kokemasta turvattomuuden tunteesta.

Kasvattajat toivat esiin, että varhaiskasvatuksen toimintatavat ja rakenteet eivät aina vastaa lasten tarpeita. Henkilökunta on päiväkodissa mitoitettu vastaamaan

kulloistakin lapsimäärää. Tässä ei ole otettu huomioon erilaisten temperamenttien vaatimaa yksilöllistä huomioimista. Esimerkiksi temperamentiltaan hitaasti lämpenevän lapsen päiväkotiin tulotilanteisiin tulisi käyttää riittävästi aikaa. Näin ei ole kuitenkaan mahdollisuutta aina toimia. Vastaanottotilanteet ovat hankalia, koska työpaikalla saattaa olla silloin vain yksi kasvattaja. Hän ei voi jättää muita lapsia yksin ja kääntää huomiotaan vain ujusti käyttäytyvään lapseen, jonka on vaikea jäädä aamulla päiväkotiin. Rusasen (2011, 200) korostamaan sekundääriseen kiintymyssuhteeseen ei pystytä täysimittaisesti vastaamaan, koska päiväkodin kasvattajien työvuorot laaditaan vastaamaan kulloistakin lapsimäärää. Nurmennukan kasvattajat siis tunnistavat ongelman ja hitaasti lämpenevän lapsen tarpeet, mutta he eivät pysty käytännössä vastaamaan niihin. Näiden samojen ilmiöiden kanssa painitaan varmasti useissa päiväkodeissa. On tiedostettava, että näihin asioihin voidaan puuttua vain työyhteisöstä sisältäpäin. Mikkola ja Nivalainen (2009, 28–29) peräänkuuluttavat, että kiireetön arki on tietoinen valinta ja syntyy hyvän suunnittelun ja organisoinnin kautta. Tämä mahdollistaa aidon vuorovaikutuksen ihmisten välillä. Pelkkä lapsilähtöisyyden arvo ei riitä toiminnan lähtökohdaksi. Tarvitaan konkreettista kuvausta ja tietämystä siitä, mitä lapsilähtöisyydellä halutaan saavuttaa.

Hitaasti lämpenevät, vetäytyvät lapset koettiin vaikeatemperamenttisia lapsia haastavammiksi. Usein nämä vetäytyvät lapset jäävät muusta ryhmästä sivuun ja tarvitsevat runsaasti kasvattajan tukea. Kasvattajilta vaaditaan ammattitaitoa ja sensitiivisyyttä kohdata lapsi, joka ei kerro tunteistaan ja jonka tunneilmapiiiri ei näy hänen käytöksessään. Kuitenkin, jos aikuisella itsellään on hitaasti lämpenevä temperamentti, hän kykenee asettumaan lapsen asemaan luonnikkaammin. Jos aikuinen on temperamentiltaan aktiivinen, hän voi vaatia tällaiselta lapselta liiallista reippautta. Tärkeä huomio kasvattajilta oli se, että hitaasti lämpenevän lapsen tulee antaa edetä päivähoidossa omaan tahtiinsa. Jos lapsi pakotetaan ryhmään omien edellytystensä vastaisesti, hänen stressitasonsa on koko hoitopäivän korkealla. Kasvattajilla on tieto siitä, että tällaista lasta ei saa laittaa vaikeatemperamenttisen lapsen kanssa samaan leikkiin kahdestaan. Lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä tukee parhaiten se, kun hän saa leikkiä saman temperamenttityyppisen lapsen kanssa. Tällöin myös stressitaso pysy alhaisena. Sinkkonen (2010, 121) huomauttaa, että lapsen stressikokemukset usein aliarvioidaan, niin vanhem-

pien kuin ammattikasvattajienkin toimesta. Lapsen keskushermosto on kehittymä-
tön ja siksi erittäin haavoittuva pitkäkestoiselle stressille.

Kasvattajat kokivat, että heillä on enemmän keinoja vaikeatemperamenttisen lapsen kanssa toimiessaan. Lapsen haastavaa käytöstä ei tarvitse hyväksyä kokonaisuudessaan temperamentin aikaansaannoksena, vaan siihen voidaan vaikuttaa yhteisesti sovituilla säännöillä sekä määrätietoisilla ja johdonmukaisilla toimintatavoilla. Toisaalta näille lapsille tulee järjestää toimintaa, joka vastaa heidän aktiivisuuteensa. Lasta on turha vaatia pysymään paikallaan kohtuuttomia aikoja, sillä se vain lisää lapsen levottomuutta ja opettaa hänelle lisää negatiivisia tunteita. Mikäli lasta vaaditaan pysymään paikallaan ja häntä joudutaan kieltämään jatkuvasti, lapsen kapinointi vain kasvaa.

Vaikeatemperamenttisen lapsen vanhemmille tulee antaa lapsesta myös positiivista palautetta ja tukea heitä lapsen kanssa elättävässä arjessa. Vanhempia ei sovi syyllistää lapsen haastavasta käytöksestä, sillä se ei johdu kasvatuksesta. Vanhemmilla saattaa olla mielikuva, että vaikea temperamentti on tulosta vääränlaisesta kasvatuksesta. Huomioina tuli esiin myös se, että vaikeatemperamenttinen lapsi tarvitsee hoitajan läheisyyttä, syliä ja positiivista palautetta. Päivän aikana on huomioitava riittävät lepoaika, ettei lapsen temperamentti aiheuta lapselle ylilevottomuutta. Tämä taas saattaa johtaa aggressiivisuuteen ja lapsen selviytyminen ryhmässä vaikeutuu entisestään. Keltikangas-Järvinen (2009, 160–161) tähdentää kasvattajien roolia vaikeatemperamenttisen lapsen vanhempien tukijoina. Vanhempien itsesyytökset vähenevät ja he pystyvät olemaan kasvatuksessaan johdonmukaisia ja määrätietoisia.

Kasvattajat liittivät helppotemperamenttisen lapsen hyväntuuliseen ja säännölliseen rytmiin omaavaan lapseen. He kuitenkin hyväksyivät helpolle temperamentille poikkeuksellisen kapinoinnin päiväkodin sääntöjä vastaan. Lapsi voi kapinoida päiväkodin sääntöjä vastaan, jos kodin säännöt ovat kovin erilaiset. Lapsi on oppinut kotona saamaan haluamansa, koska pyytää harvoin mitään. Lapsen on opittava erilaiset säännöt päiväkodissa ja kotona. Näin lapsi välttyy suuremmilta yhteen-törmäyksiltä. Kasvattajat kaipaavat lapselta myös omaa tahtoa.

”Hyvä, että löytyy myös vastustusta, ei aina tarvitse olla sopeutuvainen ja kiltti.”

(Learning Café pöytämuistiinpano 2)

Nurmennukan päiväkodin menetelmät ja keinot temperamenttien huomioimiseen. Kasvattajat kokivat, että sensitiivinen lapsen kohtaaminen omahoitajuuden ja pienryhmätoiminnan kautta auttaa heitä huomioimaan lapsen oman temperamentin. Samoin Mikkola ja Nivalainen (2009, 34) korostavat omahoitajuus- ja pienryhmätoiminnan merkitystä lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa.

”Omahoitajakäytäntö ja pienryhmät todennäköisesti tukevat lapsen kehitystä ja sopeutumista ryhmään.” (Learning Café pöytämuistiinpano 3)

Nurmennukan päiväkodissa on käytössä omahoitajuus päiväryhmässä. Vuororyhmä Vilipereissä omahoitajuus on käytössä soveltaen, koska päivän aikana lapset ja kasvattajat vaihtuvat. Omahoitajuuden käyttäminen vuorohoitoryhmässä on haasteellista, koska samat lapset ja kasvattajat eivät ole paikalla säännöllisesti. Haastavissa temperamenteissa kasvattajat kokivat, että theraplay on keino auttaa lasta sopeutumaan omaan temperamenttiinsa.

Pienryhmätoiminta on käytössä päiväryhmä Velemuissa. Lapset on jaettu kolmelle kasvattajalle. Jokaisella kasvattajalla on viidestä kuuteen lasta. Menetelmää toteutetaan siten, että ryhmän lapset pysyvät samana koko toimintakauden ajan. Nurmennukan kasvattajat kokevat, että omahoitajuus ja pienryhmätoiminta tukevat eri temperamenttien kohtaamisessa.

Olennaisia koulutuksessa esiin nousseita huomioita. Isojoen varhaiskasvatushenkilökunta siis tiedostaa erilaisten temperamenttien olemassaolon ja niiden vaikutuksen lapsen yksilölliseen käytökseen. Temperamenteista ei käytetä niiden teoreettisia nimiä, vaan kasvattajien pitkä työkokemus on sisäistänyt sen hiljaiseksi tiedoksi. Haastavien lasten kanssa on vaikea erottaa, onko kyseessä temperamentti, kasvuympäristön vaikutus tai esimerkiksi keskittymishäiriö.

Kiintymyssuhdetta ei sinällään tunnisteta varhaiskasvattajan tehtäväksi eikä myöskään omahoitajuusmenetelmän tavoitteeksi. Kasvattajat osaavat toimia sensitiivisesti ja tunnistavat mitä vuorovaikutusvastuun käytännössä merkitsee. Kiintymyssuhde koetaan mahdollisesti ainoastaan vanhemman ja lapsen väliseksi koskemattomaksi suhteeksi. Kasvattajien koulutuksessa ei myöskään tähdennetä sekundääristä eli toissijaista kiintymyssuhdetta kasvattajan tehtäväksi. Kalland (2011, 288–289) on haastatellut lastenpsykiatrian professori Tuula Tammista, joka korostaa lapsen jokapäiväistä kohtaamista myös varhaiskasvatuksessa. Tähän tulisi kiinnittää erityistä huomiota, koska lapset aloittavat päivähoidon jo vauvaikaisina, ja heidän hoitopäivänsä ovat suhteettoman pitkiä. Tammisen mukaan lapsen elintärkeiden kiintymyssuhteiden suojeleminen ja ylläpito tulisi olla jokaisen lapsen perusoikeus.

Kasvattajilla on valmiudet toimia eritemperamenttisten lasten kanssa. Käytännössä päiväkodin arki on niin hektistä, ettei siellä pystytä vastaamaan ääritemperamenttien yksilölliseen haasteellisuuteen. Kuten edellä todettiin, Nurmennukan päiväkodissa on käytössä ryhmätheraplay, omahoitajuus ja pienryhmätoiminta. Tämä helpottaa eri temperamenttien huomioimisessa. Vuorohoitoryhmässä pienryhmätoiminta ei ole käytössä ja omahoitajuuskin asettaa omat haasteensa. Vuorohoidon vuoksi lapsilla on epäsäännöllisiä hoitoaikoja ja päivän aikana saattaa olla useita hoitajia. Ryhmätheraplay on koettu toimivaksi ja sitä toteutetaan vuorohoitoryhmässä leikkikerhon nimellä. Kasvattajat ovat kokeneet, että se helpottaa hitaasti lämpenevien, vetäytyvien lasten sopeutumista ja tukee lapsen osallisuutta luontevasti. Myös vaikeatemperamenttisten lasten keskittymiskyky on lisääntynyt leikkikerhotoiminnan avulla. Herkkien ja sensitiivisten lasten sopeutumista helpottaa myös pienryhmätoiminta. Lapsi herää ikään kuin uudelleen eloon ja uskalttaa olla iloinen ja oma itsensä pienessä ryhmässä.

11 ARVIOINTI

Koulutuksemme arvioinnissa keskityimme käsittelemään käyttämämme menetelmän (Learning Café) sopivuutta ja luotettavuutta. Pohdimme myös koko koulutusprosessin aikaisia eettisiä kysymyksiä sekä koulutuksen arviointia, palautetta ja omaa ammatillista kasvuamme.

11.1 Luotettavuus ja pätevyys

Koulutuksen toiminnallisessa osuudessa käytimme dialogiin perustuvaa Learning Café -menetelmää. Osallistujat tuottivat pöytäryhmissä toisilleen jaettavaa tietoa. Samalla he koostivat pöytämuistiinpanoihin pääkohdat käydyistä keskusteluista. Osallistujat saivat jakaa omaa tietoaan ja omaksua toisilta opittua uutta tietoa. Tutkijan kannalta katsottuna aineisto ei anna niin paljon kuin suora haastattelu tai havainnointi, koska menetelmässä ei ole olennaista tutkijan oma osallistuminen tiedon tuottamiseen ja jalostamiseen. Tutkijoiden käyttöön jäivät ainoastaan pöytämuistiinpanot ja koulutuksen kirjallinen loppuarviointi. Kuitenkin Learning Café -menetelmä toimi sellaisena tiedonlähteenä, joka mittasi koulutukseen osallistuneiden omaksumaa uutta tietoa ja jalosti jo heillä olemassa olevaa tietoa. Näin ollen Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 231) tarkoittama pätevyys eli validius toteutui koulutuksessa, eli menetelmä mittasi sitä, mitä sen kuuluukin mitata.

Koulutuspäivän pitäminen vaati meiltä tutkijoina vahvaa tietämystä aiheesta. Meidän oli pohdittava, mitä asioita haluamme nostaa esille ja mikä on työntekijöille oleellista tietoa. Koulutuksen suunnittelu ja lopulta sen toteutus kasvatti myös omaa ammattitaitoamme. Meille jäi mielikuva ja halu toteuttaa koulutus mahdollisesti vielä uudestaan lähitulevaisuudessa. Uuden koulutustilaisuuden järjestäminen olisi varmasti jälleen paranneltu versio edellisestä. Kuitenkin koemme, että koulutuksen toteuttaminen sellaisenaan olisi mahdollista vain, jos kohdejoukkona olisi arvoiltaan ja toimintakulttuuriltaan samansuuntainen kohderyhmä kuin Nurmennukan päiväkot. Käyttämämme Learning Café -menetelmä ei sovellu sellaisenaan kovin suurelle joukolle. Nurmennukan henkilöstömäärä oli tähän kuitenkin erittäin sopiva. Pohdimme seuraavaksi koulutuksen reliaabeliutta Hirsjärven, Sa-

javaaran ja Remeksen (2009, 231) mukaan. He kuvaavat luotettavuuden muodostuvan tulosten toistettavuudesta.

11.2 Eettiset kysymykset

Lähtökohtanamme oli noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Kunnioitimme koulutukseen osallistuvien henkilöiden yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta sekä koulutukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Pidimme erityisen tärkeänä, että osallistujat saivat antaa kirjallista palautetta koulutuksesta anonymyineina. Learning Café -menetelmässä koottujen pöytämuistiinpanojen osalta toteutui myös osallistujien nimettömyys. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 23–27.)

Kuula (2006, 8–9, 88) korostaa, että luottamuksellisuus syntyy siitä, että osallistujat voivat luottaa lupaukseemme aineiston käytöstä ja käyttötarkoituksesta. Koitamme arviointi- ja muistiinpanomateriaali hävitetään opinnäytetyön oikeellisuuden tarkistamisen jälkeen. Kuula (2006, 204–206) jatkaa, että tutkijalla on vastuu tutkittavien yksityisyyden suojasta. Nämä asiat saattavat olla haasteellisia, kun tutkimusta tehdään pienillä paikkakunnilla. Tutkijan on olennaista huomata, mihin sävyyn hän kirjoittaa tutkittavista ja mistä asioista hän kirjoittaa tunnistettavasti. Epäeettisellä kirjoittamisavalla voidaan leimata koko tutkittavien edustama ryhmä, vaikka yksittäisiä tutkittavia ei tekstistä tunnistettaisikaan. Pieniä ryhmiä koskevis- sa tutkimuksissa kirjoitustavalla on siis erittäin suuri merkitys. Näihin seikkoihin paneudui koulutusta pitäessämme ja opinnäytetyötä kirjoittaessamme.

11.3 Koulutuksen arviointi ja palaute

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli toteuttaa temperamenttikoulutus. Jo alun perin rajasimme kohderyhmän riittävän pieneksi. Jos koulutus olisi järjestetty isolle joukolle, opinnäytetyöstä olisi saattanut tulla pinnallinen ja pirstaleinen. Pohdimme alussa, että toteutamme opinnäytetyön haastattelemalla eri päiväkotien lastentarhanopettajia siitä, miten temperamentti huomioidaan päiväkodeissa. Toimeksiantajana KASTE-hanke edellytti, että opinnäytetyö täyttäisi työelämälähtöisen, konkreettisen ja laajemminkin hyödynnettävän toiminnallisen tuotoksen. Tällöin temperamenttikoulutus oli luonteva tapa vastata KASTE-hankkeen toivomuksiin. Vilka

(2004, 17) korostaa, että toiminnallisen opinnäytetyön lähtökohtana tulee olla työ-elämlähtöinen, käytännönläheinen ongelma.

Nurmennukan henkilökunta koostui moniammatillisesta tiimistä, jossa työskenteli lastentarhanopettaja, sosiaalikasvattaja sekä lähihoitajan koulutuksen saaneita henkilöitä. Heistä useimmilla oli takanaan pitkä työhistoria varhaiskasvatuksessa. Kokonaiskuvaksi meille jäi, että työntekijät olivat motivoituneita kehittämään omaa työtään ja heidän ammatillinen identiteettinsä oli vahva. Koulutuksemme otettiin myönteisesti vastaan, vaikka tilanne oli meille opiskelijoina haasteellinen. Keräsimme koulutukseen osallistuneilta nimetöntä palautetta palautelomakkeella (Liite 2). Koulutuksen Learning Café -menetelmänä toteutettua keskusteluosuutta pidettiin johdonmukaisena jatkumona teoriaosuudelle. Koulutukseen osallistuneet arvioivat koulutusta muun muassa seuraavin lausein:

”Hyvää oli ryhmissä tilanteiden pohtiminen, kokemusten kuuleminen ja jakaminen.”

”Koulutus sisälsi täyttä faktaa, ei mitään turhaa täytettä. Ryhmässä pohdiskelu täydensi koulutusta.”

Meille jäi sellainen kuva, että koulutus herätti kasvattajat pohtimaan syvällisestikin temperamenttien vaikutusta ja niiden kohtaamista. Tieto tavallaan jalostuu, kun kasvattaja selvittelee itselleen koulutuksessa kuulemaansa uutta tietoa ja yhdistelee sitä jo olemassa olevaan tietoonsa. Jo koulutuksen aikana sekä sen jälkeen kasvattajat löysivät paljon omia esimerkkejä ja kokemuksia työuransa aikana kohtaamistaan haastavista temperamenteista. Nämä ääritemperamentteja edustavat lapset askarruttavat kasvattajia vielä vuosienkin jälkeen. Tällaiset lapset jäävät siis pysyvästi kasvattajien mieleen.

Temperamenttitietoisuus Nurmennukassa ja Pajuluomalla. Verrokipäiväkotina Nurmennukan päiväkodille voimme pitää KASTE-hankkeen pilottipäiväkotia Pajuluomalla, jossa kävimme vierailulla opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa. Pilottipäiväkodin kasvattajat olivat saaneet räätälöityä tietoutta temperamenttien kohtaamisesta useamman luennon sekä kirjallisuuden avulla. Nurmennukan päiväkodilla oli käytössä samantyyppisiä menetelmiä kuin Pajulomalla jo ennen koulutus-

tamme. Esimerkiksi sensitiivinen lapsen kohtaaminen näkyi vahvana osaamisalueena molemmissa päiväkodeissa. Nurmennukan päiväkodin kehitys- ja temperamenttimyönteisyyden eduksi voisimme lukea, että päiväkodin johtaja työskentelee fyysisesti päiväkodissa. Tiedonkulku ja vaikeiden tilanteiden purkaminen voidaan käsitellä välittömästi. Tämä tukee kasvattajien jaksamista, koulutusmyönteisyyttä ja ammatillista identiteettiä.

11.4 Oma ammatillinen kasvumme

Opinnäytetyön tekeminen on ollut meille ammatillisesti kasvattava prosessi. Toteutimme opinnäytetyön parityönä. Sen eduksi koimme dialogisuuden, joka herätti yhteneviä ajatuksia ja kehitti ongelmanratkaisukykyämme. Itsenäinen päätöksenteko on korostunut monessa opinnäytetyön vaiheessa. Luovien ratkaisujen rohkea käyttäminen ja luottaminen omaan ammatillisuuteemme ovat kehittäneet sosionomiosaamistamme Kolkan (2008, 129) mukaan Bauman (ks.1996, 213) on todennut, että oppimisen prosessissa keskipisteenä on oppijan oman tiedon hallitseminen siten, että hän kykenee oman minänsä koostajaksi ja yhä aidommaksi omaksi itsekseen. Näin hän pystyy kantamaan vastuun omista valinnoistaan ja elinikäinen oppiminen mahdollistuu.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on oltava avoimia ja vastaanottavaisia uuden tiedon oppimiselle. Oman toiminnan arviointikyky ja kriittisyys ovat välttämättömiä, jotta muutos olisi mahdollista. Uutta tietoa on paljon saatavilla, on vain osattava poimia kriittisesti se, mikä on itselle tärkeää ja auttaa ammatillisessa kehittämisessä. Uusimmassa kirjassaan kasvatustieteen dosentti Marjatta Kalliala pohtii sosionomi-lastentarhanopettajien (AMK) osaamista ja kyseenalaistaa heidän ammattitaitoaan lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa. Kalliala (2012, 135–136) kritisoi sosionomin (AMK) varhaispedagogista osaamista. Hänen mielestään sosionomit selviytyvät lastentarhanopettajan työssään pikemminkin koulutuksestaan huolimatta kuin sen ansiosta. Hänen mukaansa sosionomit haluavat vähentää lasten kanssa tehtävää työtä keskittyäkseen sen sijaan enemmän perheen laaja-alaiseen tukemiseen.

Kallialan mukaan perheiden tukeminen ei voi eikä saa olla päivähoidon tehtävä. Sosionomi (AMK) *”katsoo lapsen ohi”*. Omassa koulutuksessaamme on aina korostunut lapsen etu, jossa huomioidaan myös lapsen kasvuympäristö ja kokonaisvaltainen lapsen kohtaaminen. Lasta ei voi erottaa sosiokulttuurisesta kontekstistaan. Sosionomi-lastentarhanopettajan (AMK) voidaankin sanoa näkevän ”lapsen läpi” huomioiden hänen koko elämänpiirinsä. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli syventää niin meidän omaa sosionomiosaamistamme varhaiskasvattajana, kuin myös kohderyhmänämme olleen Nurmennukan päiväkodin kasvattajien osaamista. Työssämme korostuu juuri käytännön tieto siitä, miten voimme paremmin kohdata lapsen yksilönä ja samalla tukea vanhempia heidän omassa kasvatustyössään.

Happo (2008, 105–107) määrittelee sosionomin (AMK) vahvuudeksi sosiaalipedagogisen osaamisen ja lapsen kokonaisvaltaisen ja määrätietoisen tukemisen. Lisäksi vahvuutena on arjessa tapahtuva ohjaus sekä kasvun ja kehityksen tukeminen eri vaiheissa ja erilaisissa elämäntilanteissa. Varhaiskasvattajan pedagogiseen osaamisalueeseen liittyy vahvasti tiedostavan tason osaaminen, joka pitää sisällään sekä kasvatustietoisuuden että lapsilähtöisen ja lapsen yksilöllisyyden huomioivan kasvatuserityksellisen sisäistämisen. Kasvattajan on tiedostettava, kuinka kasvatustietoisuus, kasvatuserityksellisyys ja vastuun kantaminen tulevat näkyväksi omassa toiminnassa. Happo painottaakin, että kasvatustieteiden kandidaattitutkinnon suorittaneen lastentarhanopettajan osaaminen koostuu pedagogisesta osaamisesta, oppimisen tukemisesta ja opetussuunnitelmaosaamisesta. Oma käytännön kokemuksemme on, että päiväkodissa voidaan työskennellä moniammatillisesti. Sosionomi-lastentarhanopettaja (AMK) ja lastentarhanopettaja (kasvatustieteen kandidaatti) voivat yhdessä työskennellessään päästä todelliseen lapsilähtöiseen pedagogiikkaan.

12 POHDINTA

Oman opinnäytetyömme haasteena oli nostaa esille aihe, joka on väistämättömästi lapsen kehityksen kivijalka. Lapsella on oikeus omaan temperamenttiin ja meillä kasvattajina on velvollisuus tukea häntä siinä. Varhaiskasvatuksessa tämä syrjäytetään muiden julkisuudessa esillä olevien kasvatustieteiden alle. Kasvattajien tietoisuutta pitäisi välillä herätellä ja tuoda ruohonjuuritason ajattelua paremmin esiin. Tulisi miettiä, mikä on lapsen kehityksen ydin ja mistä lapsen persoona muodostuu ja miten ne yhdessä vaikuttavat hänen jokapäiväiseen arkeensa ja tulevaisuuteensa. Vallitseeko varhaiskasvatuksessa edelleen tiedostamaton tasa-päistämisen kulttuuri? Näiden haasteiden edessä lähdimme suunnittelemaan ja toteuttamaan temperamenttikoulutusta.

Lapsilähtöisyyden käsite on yksi varhaiskasvatuksen hienoista ydinajatuksista. Sitä pidetään liiankin itsestäänselvyytenä. Tämä oli lähtökohtamme valitessamme aiheeksemme lapsen temperamentin huomioimisen varhaiskasvatuksessa. Kuinka lapsilähtöisyys sitten voi toteutua lapsen jopa kymmentuntisina hoitopäivinä, ylisuurissa ryhmissä ja vaihtuvan henkilökunnan ohjauksessa? Päiväkoteja suunniteltaessa suositaan nykyään suuria, yli sadan lapsen yksiköitä. Onko näissä jätettyksiköissä mahdollisuus toteuttaa todellista lapsilähtöistä pedagogiikkaa?

Subjekttiivinen päivähoito on ajatuksena oikea, mutta samalla tulisi huomioida lapsilähtöisyyden vaatimus, muuallakin kuin juhlapuheissa. Lapsen perusolemus ja temperamentti unohtuvat usein kasvatussuunnitelmien jalkoihin. Tutustuimme opiskeluaikana useisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin. Ikäväksemme voimme todeta, ettei temperamenttia ja lapsen persoona juurikaan huomioitu näissä varhaiskasvatussuunnitelmissa. Temperamentin todellinen tiedostaminen ja huomioiminen ovat jääneet muiden ajan haasteiden jalkoihin.

Opinnäytetyötä tehdessämme oli ilo löytää päiväkotia, joissa lapsesta oltiin aidon kiinnostuneita ja ymmärrettiin lapsilähtöisyyden syvin merkitys. Tämä tuntui olevan selvästi kiinni siitä toimintakulttuurista, jota päiväkodissa noudatettiin ja johon henkilökunta oli sitoutunut. Toiminnassa näkyi käytännön tasolla lapsen sensitiivinen

kohtaaminen ja aito vuorovaikutus. Tämä ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, sillä varhaiskasvatusta tarjoavilla yksiköillä on melko vapaat kädet suunnitella ja toteuttaa valitsemaansa pedagogiikkaa. Samalla paikkakunnalla saatetaankin tarjota hyvin eritasoista varhaiskasvatusta eri yksiköissä. Esimiesasemassa olevat varhaiskasvatuksen viranhaltijat ovat avainasemassa esimerkiksi silloin, kun suunnitellaan varhaiskasvatushenkilökunnan koulutustarjontaa.

Kokemuksemme mukaan varhaiskasvatuksen koulutustarjonta painottuu tällä hetkellä ensisijaisesti perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön – kasvatuskumppanuuteen. Toimme temperamenttikoulutuksellamme erilaisen lähestymistavan lapsen yksilölliseen kohtaamiseen. Oli luontevaa tarjota opinnäytetyönä teemmämme koulutusta pienelle yksikölle, jossa koulutusmyönteisyys kuuluu jo toimintakulttuuriin. Toisaalta toivomme, että koulutuksemme herättää henkilökunnassa jatkossakin mielenkiintoa tutustua lapsen temperamenttiin ja sen yhä laajempaan huomioimiseen. Pienessä yksikössä, kuten Nurmennukan päiväkodissa, työntekijät voivat esittää toiveitaan koulutustarpeista suoraan esimiehelle. Muutokset toimintakulttuuriin ja työkäytäntöihin saadaan pienessä yksikössä ehkä helpommin eteenpäin. Kuitenkin Pajuluoman suuri päiväkotitoiminta osoitti, että myös isot yksiköt voivat halutessaan valita lapsilähtöisyyden todelliseksi toimintansa lähtökohdaksi.

Temperamentti aiheena on varhaiskasvatuksessa uusi ja ajankohtainen. Julkisuuksessa aiheen on nostanut esille professori Liisa Keltikangas-Järvinen (2006, 14, 53), jonka mukaan olisi jo yhteiskunnallisesti merkittävää, jos temperamenttitietoisuutta heräteltäisiin enemmän ja turhien diagnoosien tekemiseltä vältyttäisiin. Jos varhaiskasvattajat tunnistavat ja huomioivat temperamentit, se vähentää lasten syrjäytymisvaaraa ja erityisen tuen tarvetta. Haastavaa, räiskyväkäytöksistä ja maltitonta lasta ei heti luokiteltaisi esimerkiksi ADHD-diagnoosilla, vaan lapsi saisi oikeanlaista tukea jo päivähoidossa. Lapsen haastavan käytöksen takana kun saattaa olla päivähoidossa huomioimatta jäänyt temperamentti.

Päiväkodin kasvatusilmapiiriin tulisi olla hyväksyvää ja normaaliuden rajat ymmärtävää. Jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus itsetuntonsa terveeseen kehittämiseen temperamentistaan huolimatta. Kasvattajien haasteena onkin sopeuttaa

toiminta vastaamaan lapsen temperamenttia. Toivomme, että opinnäytetyömme herättää kasvattajia keskustelemaan omahoitajuuden ja pienryhmätoiminnan todellisista tarkoituksista ja vaikutuksesta lapsen kehitykseen. Sekundäärinen eli toissijainenkin kiintymyssuhde tulisi nostaa päivähoidossa kehityksen kivijalaksi tukemaan temperamentin huomioimista. Yhteiskunnallisesti on merkittävää, että lapsista pääsisi kehittymään tasapainoisia, itsensä hyväksyviä kansalaisia. Tämä ehkäisee lasten syrjäytymisvaaraa. Yhteiskunta maksaa huomenna sen, mitä varhaiskasvatuksessa tänään jätetään huomioimatta.

Meidän tulisi pitää mielessä, että lapsilla on oikeus omaan temperamenttiinsä, eivätkä aikuiset saa viedä lapsilta tätä oikeutta, vaan heidän tulee omassa kasvatustyössään ottaa huomioon se tosiasia, että toiset ovat luonnostaan pikku päivänsteitä ja toiset menninkäisiä.

*"Hämärän ja valon rajalla
ei mikään ole enää hajalla
ei mikään enää silloin
kesken jää,
kun valo syleillä saa pimeää.
Ikävän ja toivon rajalla ei ole enää merkitystä
ajalla,
vaan hennoin käsin talteen
korjataan
se mikä vasta lupaa tuloaan".*

Kaskinen & Hautala 2000

LÄHTEET

- Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.
- Cacciatore, R., Kortenieniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.
- Chess, S. 1968. Temperament and Learning ability of School children. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 16.4.2012]. Saatavana: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1229127/pdf/amjphnation00068-0041.pdf>
- Chess, S. & Thomas, A. 1984. Origins and evolution of behavior disorders from infancy to early adult life. New York, NY: Brunner/Mazel.
- Dunderfelt, T. 1998. Henkilö kemia. Yhteistyö erilaisten ihmisten välillä. Söderkulla: Dialogia Oy.
- Hakala, J.T. 2000. Opinnäyte luovasti. Kehittämis- ja tutkimustyön opas. Helsinki: Gaudeamus.
- Happo, I. 2008. Sosionomin (AMK) osaaminen ja osaamishaasteet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Viinamäki, L. (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 2/2008, 99–109.
- Hassinen, J. 2008. Ideointityökalupakki. Ideointimenetelmiä ja -työkaluja ideanikkareille. [Verkkojulkaisu.] Partus Oy. [Viitattu 12.3.2012]. Saatavana: <http://www.jelli.fi/lataukset/2011/05/5.27-Ideointimenetelmi%C3%A4-ja-ty%C3%B6kaluja-ideanikkareille.pdf>
- Hautamäki, A. 2002. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13–59.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.
- Heikkinen, H. L.T. 2006. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa: Heikkinen, H. L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) J Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalitusseura, 15–37.
- Helenius, A. 2008. Lapset ryhmässä. Teoksessa: A. Helenius & R. Korhonen. (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY, 57–66.
- Hintsa, S. 2011. Projektityöntekijä. KASTE-hanke. Keskustelu. 14.4.2011.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud.p. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Vantaa: Edufin.
- Isojoen kunnan päivähoidon varhaiskasvatussuunnitelma 8.9.2011.
- Jernberg, A.M. & Booth, P.B. 2003. Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Kalland, M. 2011. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa: Sinkkonen, J & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 147–171.
- Kalland, M. 2011. Tuula Tamminen: Lapsen ja lapsuuden puolestapuhuja. Teoksessa: Sinkkonen, J & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 287–289.
- Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus. Helsinki University Press.
- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaskela, M. & Kronqvist, E-L. 2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: Sosiaalialan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Kaskinen, A-M. & Hautala, H. 2000. Meren laulua kuuntelen. Helsinki: Kirjapaja.
- Keiski-Salonen, I., Keskinen, S. & Keskinen, E. 2005. Temperamentin yhteys psykosomaattiseen oireiluun varhaislapsuudessa. Teoksessa: Parkkinen, T. & Keskinen, S. (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21, 95–110.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2009a. Temperamentti: ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2009b. Temperamentti - persoonallisuuden biologinen selkäranka. Teoksessa: R-L. Metsäpelto & T. Feld (toim.) Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 49–69.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

- Kochanska, G. & Aksan, N. 2006. Children`s Conscience and Self-Regulation. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of Personality (6). [Viitattu 25.4.2012]. Saatavissa: EBSCO Host tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kolkka, M. 2008. Ammattiin oppiminen merkitysrakenteiden muutoksena. Teoksessa: Viinamäki, L. (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 2/2008, 124–134.
- Krongvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Linnilä, M-L. 2006. Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. Poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa. [Verkkojulkaisu] Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 4.2.2011] Jyväskylä studies in education, psychology and social research 294. Saatavana: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13400/9513926672.pdf?sequence=1>
- Lloyd, G.G. 1986. Psychiatry syndromes with a somatic presentation. Journal of Psychosomatic Research, 30, 113–120.
- Lyytinen, H., Eklund, K. & Laakso M-L. 2003. Varhainen kognitio, temperamentti ja vuorovaikutus. Teoksessa: P. Lyytinen, M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY, 40–65.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään–näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto Oy.
- Mitä on ryhmätheraplay. [Verkkojulkaisu]. Suomen Theraplay -yhdistys ry.[Viitattu 2.4.2012]. Saatavana: <http://www.theraplay.fi/index.php?k=4194>
- Niiranen, P. 1995. Arka lapsi päiväkodin vertaisryhmässä. Joensuu: Joensuun yliopisto: Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 24.
- Nisula, M. 2010. Projektityöntekijä. KASTE-hanke. Kehitysvaiheet ja kasvuolot lapsuusiässä. Luentomoniste. 26.10.2010.
- Punamäki, R - L. 2002. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kallannd (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174 - 197.

- Raina, L. 2007. Oikeus temperamenttiin. Lapsen maailma 66 (1), 9–11.
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.
- Saarikko, J. Lastentarhanopettaja. Pajuluoman päiväkot. 26.10.2011.
- Salminen, E. & Tynnenen, K. 2011. Omahoitajana päiväkodeissa. Omahoitajuus pedagogisena työmenetelmänä. Vantaa: Pedatieto Oy.
- Satri, J. 2011. Herkkä lapsi tarvitsee tukijaa. Perhehoito. Perhehoitoliitto ry. 27 (5), 22 - 23.
- Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovel-
luksiin. [Verkkojulkaisu]. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. [Viitattu
8.4.2012]. 2004; 120 (15): 1866 - 73. Saatavana:
[http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=dlehtihaku_view_article_
WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&dlehtiha-
ku_view_article_WAR_dlehtihaku__spage=%2Fportlet_action%2Fdlehtihakuarti-
kke-
li%2Fviewarticle%2Faction&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus
=duo94437&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=uusinnum
ero](http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&dlehtiha-
ku_view_article_WAR_dlehtihaku__spage=%2Fportlet_action%2Fdlehtihakuarti-
kke-
li%2Fviewarticle%2Faction&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus
=duo94437&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=uusinnum
ero)
- Sinkkonen, J. 2010. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. 3. p. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. 2011. Lapsi on levoton. Onko kysymyksessä temperamentti, väärät
tottumukset, stressi, turvattomuus, vai adhd? Luentomoniste. Temperamentti-
ilta. 25.1.2011. Lapua.
- Tschaplin, K. 2011. Lapsen temperamentin huomioiminen päivähoidossa. Montes-
sori 2011.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes -oppaita. 2. p. Helsinki:
Gummerus kirjapaino Oy.
- Vilén, M. 2009. Erilaiset temperamentit ja kasvatustuorovaikutus kasvattajien yh-
teisenä haasteena. [Verkkojulkaisu]. Tampereen ammatillinen opettajakorkea-
koulu. [Viitattu 2.2.2011]. Saatavana:
[https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/8106/Vilen.Mari.pdf?sequ-
ence=2](https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/8106/Vilen.Mari.pdf?sequence=2)
- Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, H. Päivitetty 12.2.2010. Toiminnallinen opinnäytetyö. [Verkkojulkaisu].
[Viitattu 26.3.2012]. Saatavana: http://vilkka.fi/hanna/Toiminnallinen_ont.pdf

LIITTEET

LIITE 1 Koulutuskutsu

LAPSEN TEMPERAMENTTI-ILTAAN

Tule keskustelemaan, vaihtamaan ajatuksia ja jakamaan kokemuksia lasten erilaisista temperamenteista.

**PÄIVÄKOTI NURMENNUKKAAN
MAANANTAINA 6.2.2012
KELLO 17.30**

Ilta muodostuu luennoista ja Learning cafe -menetelmästä

Koulutus kuuluu osana sosionomi (AMK) -opiskelijoiden Sari Uusitalon ja Jaana Mäki-Paavolan temperamentti -opinnäytetyöhön. Mitä Learning Cafessa tapahtuu?

Hauskaa ja antoisaa yhdessä oppimista pienissä pöytäryhmissä, kahvilapöydissä. Kahvilassa jaetaan kokemuksia ja ideoita, luodaan uutta tietoa ja kyseenalaistetaan itsestäänselvyksiä rakentavassa hengessä.

Jos et pääse tulemaan ilmoita perjantaihin 3.2. mennessä Päivi Dahlgrenille puh. 040-586870

LIITE 2 Palaute koulutuksesta

ANNATHAN MEILLE PALAUTETTA

MITÄ UUSIA AJATUKSIA KOULUTUS HERÄT-
TI?

MIKÄ KOULUTUKSESSA OLI HYVÄÄ/MITÄ
OLISI VOINUT TEHDÄ TOISIN?

MITÄ HALUAISIT KERTOA MEILLE.
SAMAN VAPAA.
KAIKKI KOMMENTIT OVAT TÄRKEITÄ JA TERVETULLEITA

LIITE 3 Opinnäytetyösopimus**SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ**

Sosionomi (AMK) opiskelijat Jaana Mäki-Paavola (jaana.maki-paavola@seamk.fi) ja Sari Uusitalo (sari.uusitalo@seamk.fi) Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan yksiköstä ja Isojoen kunnan varhaiskasvatuspalvelut päivähoidon ohjaaja Päivi Dahlgren ovat sopineet temperamentti aiheisen opinnäytetyön (15 op) toteuttamisesta Isojoen varhaiskasvatuspalveluissa ajalla 2011 – 2012.

Opinnäytetyöhön kuuluu temperamentti aiheinen koulutus Isojoen varhaiskasvatuspalveluiden henkilökunnalle keväällä 2012.

Isojoella 13.3.2012

Päivi Dahlgren

Isojoen päivähoidon ohjaaja

Jaana Mäki-Paavola

Sosionomi (AMK) opiskelija

Sari Uusitalo

Sosionomi (AMK) opiskelija